Jelige: PLA228

Keleten a helyzet változatlan

A kárpátaljai magyarság az orosz-ukrán háborús konfliktusban

2025. január 7.

Tartalomjegyzék

1. Bevezető 3

2. Kárpátalja sokszínűsége 5

3. Módszer 8

3.1 Mikrodiskurzusok 12

4. Kisebbségi jogok 13

4.1. A „kisebbségi jogok” kifejezés említés szintjén való használata 14

4.2 Nyelvhasználat 15

4.3 Oktatás 18

5. Demográfiai következmények 21

6. A front árnyéka: a háború közvetlen hatásai 25

7. Hétvégi feleségek 32

8. Konklúzió 37

9. Felhasznált irodalom 40

10. Mellékletek 46

Ábrajegyzék 46

Az interjúk kiinduló kérdései 46

Interjúalanyok és a témák bemutatása 47

„Nem megyek én innen sehova,
Noha sorsom itten mostoha;
Hát ha volna még mostohább is,
Nem maradnék-e itt tovább is?”

- *Petőfi Sándor: Nem megyek én innen sehova…*

1. Bevezető

A háború olyan nagyméretű fegyveres konfliktust jelent, amelyben a csapatok tervszerűen ütköznek össze egymással, leginkább valamilyen hangzatos cél érdekében. Általában nagyemberek tervei alapján, de a legnagyobb vesztesei mindig a kisemberek. Gyermekként, amikor először hallottam a nagy háborúkról és az éppen akkor zajló keleti háborús konfliktusokról, emlékszem, azt kérdeztem a nagymamámtól, hogy ugye, nálunk sose lesz háború? Nagymamámat biztosan meglepte a kérdés, hiszen habozott, mielőtt válaszolt volna, de megnyugtatott, hogy nem kell félnem. Immár közel három éve félhetünk emiatt Kárpátalján, mert „[…] nekem szülőhazám itt e lángoktól ölelt kis ország, messzeringó gyerekkorom világa”.[1] Kárpátaljai magyarként közvetlen érintettségbe kerültünk az orosz-ukrán konfliktussal. Habár ezen a területen fegyveres összecsapások nincsenek és nem is voltak, a háború hatása erőteljesen érzékelhető. A vidék történelme igen hányattatott volt, ami a közelmúltban csak fokozódott. A trianoni eseményeket követően a kárpátaljai lakosok feje felett rendre áthelyezték az államhatárokat. 1991 óta a terület Ukrajna része, ahol jóléte szintén hullámzó. Nehezebb időszakokat mindig egy rövid fellélegzés követett, majd az itt élőknek újabb kihívásokkal kellett szembenézniük. Az elmúlt évtizedekben az ukrajnai gazdasági és politikai folyamatokban a kárpátaljai magyarság alternatív megoldásokkal állt elő a túlélés és megmaradás érdekében. „A szürke- és feketegazdaság olyan elengedhetetlen részévé vált a kárpátaljai magyarság mindennapjainak, amelynek nyereségeit közvetlenül vagy közvetve szinte minden kárpátaljai lakos élvezte.” (Hires-László, 2021, 778.). Sokan élnek „kétlaki” életet, illetve ingáznak heti vagy akár napi rendszerességgel két ország között annak érdekében, hogy megélhetésüket biztosítani tudják.

Kárpátalja történetének összefoglalása nagy kihívást jelent az erre vállalkozóknak, de az utóbbi időben egyre több munka jelent meg a témában. Azonban Hires-László Kornélia, a *Kárpátalja története* című, 2021-ben kiadott kötet egyik szerzője is felhívja a figyelmet arra, hogy a mindennapokkal és az aktuális hétköznapi társadalmi folyamatokkal kevesen

[1] Radnóti Miklós: Nem tudhatom…

foglalkoznak (Hires-László, 2021). Már a kötet kiadásakor is olyan sajátos helyzet volt jelen a területen, ami figyelemre és kutatói munkára érdemes volt, mindezt az azután kialakult háborús helyzet tovább fokozta.

Kárpátaljára évszázadok óta jellemző a vegyes nemzetiségi és vallási összetétel. A legutóbbi, 2001-es népszámláláskor több mint száz nemzetiséget soroltak fel (Molnár D., 2021), emellett számos különböző vallás teszi meghatározóan színesebbé a területet. Ezeket az információkat fontosnak tartom kiemelni, hiszen a 2022-es orosz invázió casus bellijeként az orosz fél az ukrajnai orosz ajkúak jogainak védelmét fogalmazta meg. Vizsgálódásom kiindulópontja az a sajátos, ambivalens helyzet, amelybe a kárpátaljai magyarság került az orosz-ukrán konfliktus miatt. Az ukrajnai orosz kisebbséget célzó jogkorlátozások ugyanúgy érintettek minden nemzeti kisebbséget, így a magyarságot is. Ukrán állampolgári kötelezettségeiknek mégis eleget kell tenniük és meg kell küzdeniük a háború okozta mindennapos nehézségekkel. Ez az ambivalens helyzet a hétköznapokban is sokszor megjelenik, de legalábbis hatással van rá. Sajátos pozícióban lévő hallgatóként diákköri munkám során kíváncsi voltam arra, a kárpátaljaiak hogyan őrzik identitásukat és mellette hogyan tesznek eleget kötelezettségeiknek, hogyan szolgálják országuk érdekeit, ha az akár az életüket is követelheti. Elköteleztem magam amellett, hogy rálátást nyújtsak azok életére, akik a viszontagságok ellenére sem hagyták el szülőföldjüket. Olyan rálátást nyújtsak, amilyet a média nem feltétlenül képes adni.

Jelen dolgozatban célom megvizsgálni azt, hogyan jelenik meg a magyarországi sajtóban a kárpátaljai magyarok fennálló helyzete. Emellett jelenleg is Kárpátalján tartózkodó kárpátaljai magyarokkal készítettem interjúkat, melyekben ők mindennapi tapasztalataikról számoltak be. Elsősorban a háború hatásairól érdeklődtem, de az elmondott személyes történetek a körülmények mélyebb rétegeihez is elvezettek. Az egyes felmerülő témák keretein belül a magyarországi sajtó diskurzuselemzése mellett az interjúalanyok állításait is megvizsgáltam, összehasonlítottam. Az esetleges hasonlóságok és különbségek, valamint ezek lehetséges okai kerültek fókuszba. Dolgozatomban tehát a sajtóban megjelenő kép és a kárpátaljaiak saját magukról látott vagy láttatott képének összevetése viheti közelebb a kívülállókat a kárpátaljai magyarság orosz-ukrán háborús konfliktusban tapasztalt körülményeihez.

2. Kárpátalja sokszínűsége

Kárpátalja mint földrajzi-közigazgatási egység 1919 óta létezik. Ekkor a Csehszlovák Köztársaságban Podkarpatszka Rusz néven alakult meg. 1991 óta, a Szovjetuniótól megörökölve, Ukrajna része. Magyarul Kárpátalja megye, hivatalos elnevezése Закарпатська область. 1919 és 1991 között számos ország kötelékében működött, a Csehszlovák Köztársaságot követően a Magyar Királysághoz (1939-1944), majd a Szovjetunióhoz (1946-1991) tartozott. Két alkalommal rövid időre nemzetközileg nem elismert módon, független, „pszeudoállamként" is létrejött: Kárpáti Ukrajna (1938. 11. 02. – 1939. 03. 14-16.) és Kárpátontúli Ukrajna (1944. 09. 26. – 1946. 01. 22.) (Csernicskó et al., 2020).

Kárpátalján a magyarság aránya elsősorban attól függően változott, hogy az adott időszakban milyen ország kötelékében működött. Ha az adott ország államnyelve a magyar volt, akkor ez az arány magasabb volt, más államnyelv esetén csökkent. Számos oka lehet a tendenciának: függ az adott ország politikai törekvéseitől, az asszimilációs és migrációs folyamatoktól, de a nyelv presztízsének megítélése, illetve az esetlegesen vagy szándékosan hibás adatok közlése is közrejátszhatott a folyamatban (Molnár – Molnár D., 2010). A legkorábbi, 15. századi adóösszeírásból származó adatok elemzése arra utal, hogy Kárpátalja mai területére már ekkor is jellemző volt a multietnikusság (Csernicskó, 2012). A legkorábbi, 1880-as népszámlálásból fennmaradt információk szerint a magyarok aránya 25,47% volt az említett időben. A legutóbbi népszámlálásra 2001-ben került sor, ebből az derült ki, hogy Ukrajnában több mint 156 ezren vallják magukat magyar nemzetiségűnek, 98,2%-uk Kárpátalján él és itt ekkorra a magyarok aránya 12,1%-ra csökkent (Csernicskó et al., 2020). Fontos azonban rögzítenünk, hogy az anyanyelv és a nemzetiség nem minden esetben egyezik meg. Kárpátalján, a felmérésben résztvevők önbevallása alapján, 97,1%-nál volt azonos a két tényező. A magyarság körében ez az arány 90%-nál magasabb, de a kisebb számban élő nemzetiségek esetében 50% vagy annál alacsonyabb értékek mutatkoztak. Ez az asszimiláció eredményeként értelmezhető (Molnár – Molnár D., 2010).

Kárpátalja 13 járásból és 5 megyei alárendeltségű városból áll. Ahogy az 1. ábrán is látható piros színnel jelölve, a magyarok nagy része egy tömbben él, az Ungvári, a Munkácsi és a Beregszászi járásban, de csak utóbbiban alkotnak többséget. Nagy részük (62%) olyan településen él, ahol a magyarság abszolút többséget alkot. A legtöbben falvakban élnek, 26,6%-uk pedig városokban. A 2001-est megelőzően 1989-ben került sor népszámlálásra, ehhez képest 2001-re a városokban a magyarok aránya 9%-kal csökkent, míg a falvakban 1%-kal. A legnagyobb magyar közösségekben, Beregszászon és Ungváron, 15%-os csökkenést mutattak

ki, amit főként az emigráció okozott. Azokon a területeken, ahol a magyarság inkább szórványban él, mint például a Técsői, Rahói vagy Szolyvai járásokban, az asszimiláció következményeként 10-20%-os csökkenés figyelhető meg (Molnár – Molnár D., 2010).

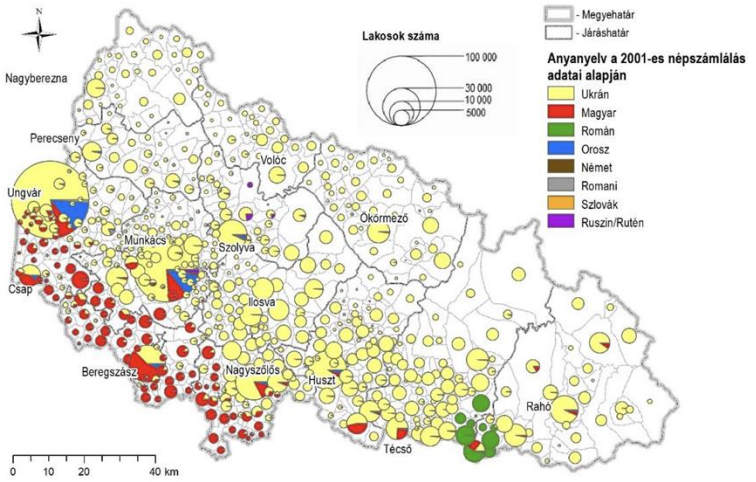

1. ábra: A lakosság anyanyelvi összetétele Kárpátalján településenként a 2001-es cenzus adatai alapján (Csernicskó et al., 2020, 12.)

A rendkívül színes nemzetiségi összetétel mellett a régió a vallás terén is igen változatos területnek számít. A Mozaik 2001-es felmérése alapján a kárpátaljai magyar lakosság túlnyomó része református vallású (69%), de jelentős számú felekezeti taggal rendelkezik a római katolikus egyház is. A görögkatolikus és ortodox egyházak szintén rendelkeznek magyar hívekkel (Csernicskó – Soós, 2001.). A második világháborút megelőzően a zsidó vallás jelenléte is meghatározó volt, mára a vallás képviselőinek száma azonban nagymértékben lecsökkent, de továbbra is jelen van (Molnár – Molnár D., 2010).

2001 óta átfogó ukrajnai népszámlálás nem történt, viszont számos kutatás vállalkozott a kárpátaljai magyarság demográfiai mutatóinak vizsgálatára. A Kisebbségkutató Intézet által készített 2015-ös Genezys, a Kárpát-medencében élő magyar fiatalokról szóló kutatás többek között a kárpátaljai magyarságról is közölt adatokat. A Tandem 2016-os felmérése Kárpátalja „multietnikus lakosságának együttélési viszonyait vizsgálta” (Tandem, 2016). A legfrissebb vizsgálat 2017-ben készült, a Summa 2017 – A kárpátaljai magyarság demográfiai felmérése. Becsléseik szerint Kárpátalján 2017-ben 130,7 ezer magyar élt. A kutatás nem terjedt ki azokra a településekre, ahol a magyarság kislétszámú szórványban él, illetve „a megnövekedett mobilitás és többlakiság miatt a népesség jelentős részét nehéz egyértelműen valamely régió lakosaként azonosítani” (Tátrai et al., 2018, 25.), ezekben a kategóriákban becsült értékekkel számoltak. A magukat egyszerre magyar nemzetiségűnek és roma származásúnak valló

lakosság számát is a 2001-es adatokból kiindulva számították. Ezekről a mutatókról terepen végzett adatgyűjtések során pontosabb adatokat is kapni lehetne.

A kutatás eredményeiből ugyan jelentős csökkenést olvashatunk ki a 2001-es adatokhoz képest, de a vártnál kisebb az érték, átlagosan évi 0,9%, összesen pedig 13,7%. A legfőbb oka ennek a migráció, ami a városokban a leglátványosabb, például: Ungvár -32,6%, Beregszász -26,4%. A magyar többségű falvakban 10,3% – 15,3%-os a csökkenés átlagosan. A kárpátaljai magyarokat érintő egyik legnagyobb migrációs hullámot az Euromajdan okozta. (Tátrai et al., 2018).

A Summa 2017 projekt valamelyest rögzíti a 2022-es eseményeket megelőző állapotot, ezzel összehasonlítható lehetne egy olyan felmérés eredménye, amely az orosz-ukrán háborús konfliktus okozta demográfiai átalakulásokat vizsgálná. Habár az általuk közölt adatok számításokon és becsléseken alapulnak, az összehasonlítás által látványosabb eredmények születhetnének a 2022-es hatásokról, hiszen láthatjuk, milyen volumenű változások következtek be 2001 és 2017 között is. Az elmúlt éveket tekintve ugyan közrejátszó tényező a Covid-járvány okozta válság hatása is, de annak inkább a gazdasági következményei voltak jelentősek. Amennyiben már az Euromajdan évtizedek óta nem látott kivándorlást eredményezett, a háborús események hatásai beláthatatlan következményekkel járhatnak, amelyek nem értek véget, mi több, vélhetően a háború lezárása sem jelentené az általuk előidézett következmények megszűnését. Éppen ezért szükséges a Kárpátalján maradt magyarság kiemelt védelme. Amint a jelen kihívásaiban való támogatásra, úgy a hosszú távú megmaradásuk biztosítására is szükség van. Ez utóbbi érdekében elengedhetetlen a terület egyedi multietnikusságának figyelembevétele.

3. Módszer

A kárpátaljai magyarság magyarországi sajtóképére vonatkozó elemzésem során módszertani szempontból leginkább a diskurzuselemzés belátásaira támaszkodtam. Michel Foucault *A diskurzus rendje* című előadásában (1991) fejti ki, hogyan ritkítja egy hármas kizáró rendszer a különböző társadalmi diskurzusokat. A diskurzusok ellenőrző és korlátozó eljárásoknak vannak alávetve, amelyek meghatározzák többek között azt, egy adott téma körül szerveződő diskurzusban mi tekinthető tudományosnak, értelmesnek, érvényesnek, elfogadhatónak, igaznak és mi nem. (Foucault, 1991). A diskurzuselemzés tudományfilozófiai hátterét jelentő nyelvi-hermeneutikai fordulat megváltoztatta a tényhez, az objektív valósághoz, igazsághoz való viszonyulást. E szerint a tény nem objektíven adott, hanem a tudatban interpretált valóság, amely sosem lehet teljesen objektív. A tapasztalat konstrukció lesz, amely sohasem független az egyéntől és az egyén értelmezői tevékenységétől. A szöveg a nyelven keresztül valóságteremtő gyakorlatként működik, az egyén eltérő interpretációkat alkot, attól függően, milyen környezetben éri a tapasztalat. A szöveg mindig több értelmezésre ad lehetőséget, a nyelvi megnyilatkozásokat a diskurzuselemzés szerint mindig poliszémia jellemzi (Glózer, 2007).

A diskurzuselemzés tehát leginkább szövegeket értelmez, de az értelmezés fogalmát is kiterjeszti. Nemcsak írott szöveg jelenti a diskurzuselemzés tárgyát, hanem minden társadalmi jelenség, minden megnyilatkozás, aminek jelentése van. A módszer ezeket a jelentéseket keresi és értelmezi, más megközelítéssel más értelmezéshez fér hozzá. A nem egyértelmű, szándékolt jelentésre vagy a gyakran felmerülő rejtett, nem tudatos jelentésre kíváncsi. Ezek a jelentések nem véletlenszerűen kerülnek a szövegbe. A megnyilatkozó egyén választ stratégiát, nyelvi, retorikai eszközöket, és bár nem minden esetben tudatos döntés áll mögötte, a választás sokat elárul a beszélőről. A diskurzuselemzés a megnyilatkozások mögött jellemzően háttérben működő hatalmi játszmát, kisajátítást, kizárást feltételez. Az igazság fogalmát is megkérdőjelezi, hatalmi kategóriaként értelmezi, a módszer szerint a kommunikációs térben folyamatosan verseny zajlik a saját igazság legitim birtoklásáért (Glózer, 2007).

Más szakirodalmi forrás úgy foglalja össze, a kritikai diskurzuselemzés azt feltételezi, hogy a hatalom, a társadalom és a nyelv között mindig valamiféle összefüggés található, amely viszony elemzés által tehető láthatóvá. A módszer gyökerei a Kritikai Nyelvészetben találhatók, melynek kifejezetten célja volt, hogy felfedje a hatalmi és társadalmi egyenlőtlenségeket, valamint leleplezze az újságírói objektivitásról alkotott hamis elképzeléseket. Azokat a meglévő ideológiákat keresi a szövegek nyelvi elemzésén keresztül, amelyek hatással lehetnek a

társadalom bizonyos jelenségekről alkotott képére. Az ideológiák jelenlétének elgondolása hátterében a hatalmi törekvések jelentősége áll, mely szerint a nyilvános megszólalásoknak tétjük van: az adott téma legitim birtoklása (P. Szilczl, 2018).

A szubjektivitás szintén lényegi eleme a módszernek. Glózer Rita megfogalmazása szerint a szövegek alkotása mindig egyéni választásokon alapul, az így kialakult szöveg implicit jelentést hordoz. „Az egyén a szövegek által hozza létre, formálja meg saját szubjektivitását illetve társas viszonyokat, helyzeteket teremt és kezel." (Glózer, 2007, 260). A társas viszonyokat a szövegek elemzése révén ismerhetjük meg. A diskurzuselemzés egy jól használható módszer, ha a diszkurzív gyakorlatokat és az ezáltal létrejött társas viszonyokat kívánjuk vizsgálni. A jelentésadás már a témák szerveződésénél felmerül, amelyek jelentésalkotó nyelvi gyakorlatok eredményei (Glózer, 2007). A kritikai diskurzuselemzéssel kapcsolatban gyakran problémásnak tartják a kutatók érveléseit és magyarázatait, ám az irányzat képviselői kiemelik, hogy a módszernek egyik jellegzetessége ez, valamint a kutató önreflexivitása (P. Szilczl, 2018).

Dolgozatomban elsőként azt vizsgálom, hogyan jelenik meg a magyar sajtóban a kárpátaljai magyarság helyzete az orosz-ukrán konfliktusban. A magyar kormány kiemelt programja a kárpátaljai magyarság védelme, részben ennek eredményeit és az erről szóló kommunikációt kísértem figyelemmel. Kíváncsi voltam arra is, hogyan jelenik meg a téma a kormányzattól független médiában, hiszen a magyar nyilvánosság széles körben előnyben részesített szegmensét a sajtónak ez a része képviseli. A fentiek alapján elmondható, hogy a diskurzuselemző módszer helyt ad az egyéni észrevételeknek. Egy új szempont szerinti megközelítés hozzájárul a jelenség árnyaltabb értelmezéséhez. Az eljárás másik előnye, hogy elveti azt a lehetőséget, miszerint létezik objektív igazság. Teret enged az egyet nem értésnek, miközben szem előtt tartja a vélemények relativitását. Emellett az explicit jelentéseken túl rejlő látens üzenetekre, miértekre és hogyanokra is kíváncsi. Az elemző nézőpontja szintúgy sosem lehet semleges, de törekednie kell rá. Ráadásul sokszor megjelenik egy igény, hogy a kutató kiálljon a nehézsorsúak, a társadalom valamely hátrányos helyzetű rétege mellett (P. Szilczl, 2018.)

A saját elemzői helyzetemmel kapcsolatban fontos kiemelni, hogy én magam, kárpátaljai magyarként közvetlen információkkal és tapasztalatokkal rendelkezem a felmerülő témákkal kapcsolatban. Épp ezen tapasztalatok miatt álláspontom kialakítása nem működhet teljesen függetlenül ezektől. Több mint hat éve élek Magyarországon, így az itteni viszonyokra is rálátásom adódott. Arra törekszem, hogy a két teljesen különböző környezetből származó tapasztalataimat összhangban tudjam az elemzés javára fordítani. Úgy vélem, a szempontok egymást kiegészítve, együttesen releváns információkat tudnak nyújtani.

A dolgozat a kárpátaljai magyarságról szóló magyarországi sajtó diskurzusán, illetve annak elemzésén alapul. Az NMHH 2024-es felmérése alapján a leglátogatottabb hírportálok az index.hu, a telex.hu, az Origo.hu és a 24.hu (NMHH, 2024). Az általam elemzettek ebből a listából kerültek ki, így azokat a megközelítésmódokat és véleményeket vizsgálhattam meg, amelyek a nyilvánosságban döntő részt jelen vannak. A kormánypárti médiumok közül az Origo.hu mellett a Magyar Nemzet hírportál cikkeinek elemzésére vállalkoztam. A Magyar Nemzet ugyan nem szerepel az említett felmérés 10 leglátogatottabb hírportál listáján, de az egyik legtöbbet hivatkozott kormánypárti lapnak számít. A függetlenek közül a 24.hu és a telex.hu cikkeit választottam. A vizsgált időszakot az általam készített interjúkban felmerült témákhoz igazítva választottam, így a 2023. január 1. és 2024. augusztus 31. közötti intervallumban kerestem. Az egyes hírportálok keresőit használtam, ahol a „kárpátaljai magyarok" kifejezésre kerestem rá a cikkek szövegeiben. A Telex oldalán 99 találatot, míg a 24.hu-n 303 találatot kaptam. Az Origo keresője 347 cikket talált, a Magyar Nemzet oldalán pedig 242 cikk szerepelt a kifejezésre keresve. Így összesen 991 cikket tekintettem át a dolgozat elkészítéséhez. A vizsgált cikkek elérhetőségét terjedelmi okokból nem áll módomban megosztani, az irodalomlistában csupán azokat tüntettem fel, amelyekből részleteket használtam fel. Ezen okokból kifolyólag az alábbiakban a vizsgált korpuszt részletesebben is bemutatom.

Az adott kifejezés keresését a cikkek szövegeiben végeztem, így számos olyan egyezés merült fel, amely nem tartozott a témámhoz, de ezeket is bevontam a vizsgálati korpuszba. A „háború" kifejezést nem tehettem a keresés mellé, hiszen úgy fennállt annak a lehetősége, hogy olyan esetleges témák, amelyek például a nyelvi helyzetről vagy a mindennapokról szólnak, nem kerültek volna bele az adatbázisomba. A korpusz előzetes áttekintése során gyakran visszatérő jelenségként tapasztaltam, hogy a kárpátaljai magyarság csak egy-két mondat erejéig jelenik meg egy szövegben (jellemzően támogatások kifejezésekor), miközben a cikk eredeti témája teljesen eltérő. Dilemmát jelentett, hogy ezek beletartoznak-e a vizsgált kérdéskörbe, a későbbiekben viszont látni fogjuk ezek jelenőségét is.

Az Origo cikkeiben alkalmanként bulvárra jellemző jegyeket is láthatunk, de a hírportál háborús diskurzus minden témáját érinti. Gyakori az interjúk megjelenése vagy az utca emberének megszólítása. Ez a portál közölte a legtöbb cikket, amely elemzésem szempontjából releváns volt. A Telex keresője jóval kevesebb találatot adott ki, de a portál nagy figyelmet fordít a szakértői nyilatkozatok reprezentálására, illetve a részletes tájékoztatásra. A keresésre több Kárpátalján készített interjút is kiadott, viszont azok elsősorban inkább a Kárpátalján élő menekültekre fókuszálnak. A 24.hu keresője általi találatok nagyon vegyes eredménnyel

szolgáltak. A hírportál jellemzően arra törekszik, hogy különböző nézőpontok érvényesülhessenek a felmerült témákban. A Magyar Nemzet a találatok számában is inkább a 24.hu és Origo találataihoz áll közelebb, ebben az esetben viszont az egyszerű említések aránya jóval magasabb. A kisebbségi jogok mikrodiskurzusának erősítését láthatjuk elsősorban, más témák csak néhány cikk erejéig kerülnek előtérbe.

A felmerülő témák sajtóelemzését követően, részben azzal párhuzamosan, dolgozatomban beemelem a kárpátaljai magyarok szemszögét is. Olyan kárpátaljai magyarokkal készítettem interjúkat, akik a jelenlegi helyzetben is úgy döntöttek, nem hagyják el otthonukat.

Az interjúk alapvető forrásként szolgálnak a kvalitatív kutatások számára. A strukturált interjúkban kötött kérdések következnek egymás után, melyekre mérhető választ kap a kérdező. A félig strukturált vagy kevert típusú interjúkban a kérdező konkrét, a strukturált interjú kérdéseihez hasonló kérdéseket tesz fel, majd visszahúzódik és teret enged, hogy a válaszadó kifejtse véleményét, történetét. Héra és Ligeti (2014) szerint ez lehet a legideálisabb interjú típus, mely minden előnyét megtartja, elkészítése viszont nem egyszerű. A módszer lehetőséget nyújt arra, hogy a kérdezettek környezetéről mélyebb tudást nyerjünk, félig strukturált jellege miatt elsősorban „az emberek*től* akarunk valamit megtudni, és nem az emberek*ről”* (Kovács, 2007, 269.). Az elkészíthető interjúk mennyisége viszont korlátozott (Héra – Ligeti, 2014).

Az általam elkészített interjúk során arra törekedtem, hogy a kevert típusú módszert alkalmazzam. Az interjúk az elemzés kvalitatív minőségéhez járulnak hozzá, az elkészített interjúk mennyisége esetemben is korlátozott. Munkám során kifejezetten célom volt különböző társadalmi rétegek megszólaltatása, hogy minél több szempont érvényesüljön, illetve minél szélesebb tárgykör merüljön fel a kárpátaljai magyarok helyzetével kapcsolatban. Az interjúk 2024 augusztusában készültek. Azt is fontosnak tartom kiemelni, hogy az általam megkérdezettek mind a Beregszászi járás lakosai. A 2020-as közigazgatási reform óta ugyan a magyar lakosság kisebbségbe került a Beregszászi járásban, 42,1%-a magyar (a közigazgatási reformot megelőzően 76,1% volt), de a kárpátaljai magyarság többsége, 58,1%-a továbbra is a Beregszászi járás területén él (Molnár D., 2021). Az interjúkban felmerülő falvakban egyértelmű magyar többség van jelen (2001-es adatok szerint: Beregsomban 95,23%, Beregújfaluban 82,19%, Salánkon 89,61% magyar él) (Csernicskó et al., 2023).

Az interjúkban nyolc személy vállalta a részvételt, de névtelenségükhöz többen ragaszkodtak, így ezt megtartom minden alannyal szemben. Sikerült megszólaltatnom egy középiskolai oktatót, egy főiskolai oktatót, egy néprajzkutatót, de a szolgáltatói szektor dolgozóival, vállalkozókkal, hadköteles férfiakkal is beszélgetni tudtam. Az interjúkban több olyan téma is felmerült, amely a magyar sajtóban nem, illetve a sajtóban is felmerültek olyanok, amelyek az

interjúkban nem. A témák terén jelenlévő hasonlóságok mellett dolgozatomban a különbségek is figyelmet kapnak. Az interjúkat teljes egészében szintén terjedelmi okokból nincs lehetőség csatolni, az alanyok bemutatását, a vitatott témák leírását és a kérdéssort a mellékletekben elérhetővé tettem.

3.1 Mikrodiskurzusok

Az általam vizsgált diskurzus a kárpátaljai magyarság orosz-ukrán konfliktusban elfoglalt helyét, a mindennapokban megélt tapasztalatait jelöli. A téma ezen formájában meglehetősen tág, önmagában nem is feltétlenül értelmezhető. A magyar sajtó vizsgálata esetemben több mint egy év anyagát jelenti, az idő előrehaladtával pedig egyre több téma merült fel a sajtó diskurzusában is. A fent említett kulcsfogalommal („kárpátaljai magyarok") keresve formálódott ki a kutatás valódi fókusza. A sajtóorgánumok és interjúk vizsgálata során kialakultak kisebb tárgykörök, amelyek visszatérő elemként erősítették a fő témát. Dolgozatom szerkezete az alábbiakban a fő tematikai csomópontok által kijelölt altémákból, mikrodiskurzusokból tevődik össze (Pusztai – Rudisch, 2023).

Az egyes mikrodiskurzusokat a sajtódiskurzusban és az interjúkban felmerülő esetek mentén jelöltem ki. A kisebbségi jogok, a menekültügy, a lakosságcsere, a légi támadások, a mozgósítások mindkét oldalon gyakran hangoztatott jelenségek. Ezeket csoportosítva alakultak ki az altémák. Részletes áttekintésük jelenti az utat ahhoz, hogy mélyebb ismeretekre tegyünk szert a kárpátaljai magyarság mindennapjairól, az ott uralkodó állapotokról, emellett rálátást nyerjünk arra, a sajtó miként jeleníti meg ezeket. Mint fent említettem, a nyilvánosságban szereplők célja nem mindig tudatos, de a különböző sajtóorgánumok tevékenysége tervszerű, melynek feltételezhetően következményei is vannak.

4. Kisebbségi jogok

Kutatásom szerint a kisebbségi jogok kérdésköre ebben a megfogalmazásban a leggyakrabban előkerülő tárgykör a sajtóban. A kisebbségi jogok valóban problematikusak, sok szempontból a nemzetközi szabályozásoknak ellentmondóan működnek közel azóta, hogy az ország megalakult. A Szovjetunió utolsó éveiben a nemzeti kisebbségek elnyomásának mértéke enyhült, 1987-től kezdve érdekvédelmi egyesületek alakulhattak a kárpátaljai magyar közösség képviseletében. Az 1991-es Ukrajna függetlenségéről szóló népszavazás alkalmával Kárpátalja különleges önkormányzati státusáról és a Beregszászi járásban a magyar autonóm körzet kialakításáról is szavazhattak. Mindkettő erőteljes többséggel nyert, előbbi mellett 78%, utóbbi mellett 80% szavazott. A tervezetet benyújtották az Ukrán Legfelső Tanácshoz, majd az elfogadta a nemzetiségi törvényt, ami ellentétes az autonómiáról szóló törvénytervezet tartalmával, de így is szélesebb jogkört biztosított a kisebbségek számára, mint a későbbi tervezetek. A fellebbezést már megyei szinten elutasították. Ukrajnában a kisebbségeknek nincs parlamenti képviseletük, a mandátumokért az érdekvédelmi képviseletek által javasolt jelöltek küzdenek, ám ennek korlátozására is számos kísérlet történt. Többek között a 2002-es választáson is nyert a magyar képviselet, viszont ezt nem tették közzé, csupán változtatásokat követően. Az Emberi Jogi Európai Bírósághoz is eljutott az ügy, ahol hat évvel később a magyar jelölt pert nyert az ukrán állammal szemben. Ezt követően minden választás alkalmával különböző módszerekkel gyengítették a magyar képviselőjelöltek esélyeit (Darcsi, 2021). 2014-től olyan változások következtek Ukrajnában, ami a kisebbségeket és nyelvhasználatukat is alapjaiban meghatározta. „[…] az állam »törvényes« tulajdonosa a többségi nemzet, az állam egységét és szuverenitását pedig veszélyeztetik a területen élő más nyelvűek. […] [Ukrajna mindent megtesz] az ukrán nyelv helyzetének megerősítéséért, a kisebbségi nyelvek – köztük a legnagyobb veszélyforrásnak tartott, az »agresszor nyelvének« tekintett orosz – háttérbe szorításáért.” (Csernicskó – Tóth, 2021, 66.). Ezt viszont csak úgy tudja véghez vinni, hogy közben más kisebbségek is korlátozva vannak, a központi hatalom céljainak lesznek alávetve (Csernicskó – Tóth, 2021).

A magyar kormány a Velencei Bizottsággal karöltve komoly előrelépéseket tett a kárpátaljai magyarság jogainak kapcsán. A befektetett munkával közelebb kerültek ahhoz a célhoz, amelyről kommunikálnak a nyilvánosság felé, azaz a 2015 előtti kisebbségi jogok visszaállításához. Ukrajna Európai Unióhoz és NATO-hoz való csatlakozását a magyar kormány leginkább az általa ideálisnak tartott kisebbségi jogok hiánya miatt kifogásolja. A kérdéskör a kormány és a kormánypárti sajtó elsőszámú vesszőparipájának számít (a korrupció

mellett), ha Ukrajna EU csatlakozásról van szó. Így tehát a kárpátaljai magyar kisebbség jogai a magyarországi nyilvánosságban is komoly figyelmet kaptak az elmúlt időszakban.

A témakört tekintve a sajtó különböző megközelítésmódokat alakított ki és alkalmazott. Leggyakrabban a „kisebbségi jogok" kifejezés ebben a formában csak említésként merült fel Ukrajna és Magyarország ellentétes elképzeléseivel kapcsolatban. Ezesetben a cikkek fő témája nem a jogokról vagy a kárpátaljai magyarokról szól, hanem inkább a nemzetközi kapcsolatok kerülnek előtérbe. Ritkábban a kisebbségi jogok témakörében megjelenő cikkek külön kiemelik a nyelvhasználatot és az oktatást érintő kérdéseket, amelyekben esetenként interjúalanyok vagy szakértők is megszólalnak.

Mint azt dolgozatomban korábban jeleztem, a sajtó diskurzusának elemzését kutatásomban kiegészíti nyolc jelenleg is Kárpátalján élő magyarral készített interjú, melyeket én készítettem. Az általam készített interjúk részletei egyéni beszámolók, amelyek közvetlen tapasztalatokból származnak, részben a cikkek tartalmához is kapcsolódnak. Látni fogjuk, bizonyos esetben ezek alátámasztják egymást, más esetben nem teljesen. Az összehasonlíthatóság érdekében a sajtóból származó idézeteket és az interjúkból származó idézeteket egymás mellé helyeztem, a különbségek és egyezések így jól láthatóvá válnak. Az interjúk és cikkek vizsgálatát követően három nagyobb csoportba lehet rendezni a megközelítésmódokat:

- A „kisebbségi jogok" kifejezés említés szintjén való használata
- Nyelvhasználat
- Oktatás

Az elsőn kívül mindkét csoport cikkei között megjelentek interjúrészletek vagy szakértői megszólalások is. A nyelvhasználat és az oktatás témaköre általában egy íráson belül jelent meg, viszont az általam készített interjúkban a két kérdés erőteljesen elkülönült, így külön csoportot alakítottam ki ezek számára.

4.1. A „kisebbségi jogok" kifejezés említés szintjén való használata

Sajtóelemzésem eredményei azt mutatják, a cikkek túlnyomó részben a témát nem boncolgatják, csupán megemlítik valamely más témával kapcsolatban. Ukrajna NATO és Európai Unióhoz való csatlakozása támogatásának feltételeként szabta meg a magyar kormány az Ukrajnában élő magyar kisebbségek jogainak biztosítását. A követelésük értelmében elengedhetetlen a 2015 előtti jogok helyreállítása. Paradox módon az eredmények is ritkábban kerültek a médiába, illetve a konkrét követeléseikről sem találtam eddig pontos közlést. Jelenlegi információink szerint 11 pontban foglalták össze követeléseiket Ukrajna irányába, ám a pontokat hivatalosan nem közölték. Az, hogy a kisebbségi jogok hiánya és a korrupció

jelenléte Ukrajna EU, illetve NATO csatlakozásában milyen szerepet játszik, a politika kérdésköre. Ellenben a kárpátaljai magyarokról alkotott képre befolyással van az, ahogyan a médiában megjelenik a téma. Ha hiányos a kommunikáció, a kép sem lehet teljes.

A kisebbségi jogok korlátozásának rendszeres emlegetése kifejezetten a kormánypárti sajtó kommunikációjára jellemző. Legtöbbször a kifejezés jelentése a kontextusban nincs konkretizálva. Sok esetben gyűjtőfogalomként jelenik meg, amely legfeljebb említésként kerül elő. A kormányzati befolyástól független sajtóban is van találat ebben a témában, de lényegesen kevesebb, mint a kormánypártiban. Itt gyakran csak egyszerűen a kormány kommunikációja kerül közvetítésre, a független sajtó ritkán foglal állást. Például:

> Origo és 24.hu: *"Szijjártó Péter hangsúlyozta: most is világossá fogja tenni, hogy Magyarország csak és kizárólag abban az esetben fogja támogatni Ukrajna bármilyen integrációs törekvéseit, ha az ukránok visszaadják a kárpátaljai magyaroknak azokat a jogokat, amelyekkel 2015 előtt már rendelkeztek."* (Szijjártó Péter: Az ukrán tárcavezető…, 2023; Szijjártó: az ukrán tárcavezető…, 2023)

A sajtó ebben az esetben az ismétléssel nyomatékosít, nem célja a magyarázat, az érvelés. A téma bővebb kifejtése olvasható több cikkben is, mind kormánypárti, mind független oldalról, viszont jóval több esetben marad csupán ismétlés. Az ismétlések és nyomatékosítások által kerül újra és újra a sajtóba, emiatt marad folyamatosan jelenlévő téma. A probléma hiányos közvetítése viszont teret ad a különböző koncepciók kialakulásának. Például abból, hogy a magyar kormány a 2015 előtti jogokat követeli, az is következhet, hogy 2015 előtt nem voltak jelen jogkorlátozások. Ahogy a fenti példákból is láthattuk, a kisebbségi jogok kérdése jóval 2015 előttre visszanyúlik. Ugyan valóban 2014-től vált súlyos problémává, de ezt megelőzően is történtek már kísérletek a kisebbségi jogok visszaszorítására.

4.2 Nyelvhasználat

A sajtó diskurzusának részletes megfigyelése után válik egyértelművé, hogy a fent említett „kisebbségi jogok" kifejezés tulajdonképpen a nyelvhasználatra és az oktatásra vonatkozó korlátozásokra értendő. Ukrajnában ezek hosszú ideje vitás kérdések, amelyekben a kárpátaljai magyarság szempontjából pozitív előrehaladás ritkán volt tapasztalható. Általában azokban a cikkekben, amelyek figyelmet fordítanak a magyarázatra is, a két területet érintő problémák többször is egyszerre jelennek meg. Az interjúkban felmerülő személyes tapasztalatok viszont inkább külön-külön jelenítik meg az oktatás és a nyelvhasználat kérdését.

Hires-László Kornélia „első ukrán láz" -nak nevezi a 2004 és 2010 közötti időszakot: „2003. október 2-án fogadták el az ukrán nyelv fejlődésének és funkcionálásának állami programját a

2004–2010 közötti időszakra, ezt követően számos rendeletet és törvényt hoztak az ukrán nyelv használatának szorgalmazására" (Hires-László, 2021, 759.). Ezután „második ukrán láz" is felmerült: „A 2017-ben elfogadott új oktatási törvény, majd a 2019-ben elfogadott új nyelvtörvény olyan fokú kisebbségellenességet és ukránosítást irányoz elő, mint azt megelőzően egyetlen törvénykezés sem" (Hires-László, 2021, 761.).

Erősen értékítélő megnyilvánulások gyakran előfordulnak, például a „magyargyűlölő Zelenszkij" és „magyargyűlölő ukránok" visszatérő elemei a kormánypárti médiának. A kárpátaljai magyarok nyelvi korlátozásairól való kommunikáció a független sajtóban is felmerül, de továbbra is a kormánypárti médiában jelenik meg nagyobb hangsúlyban. Az Origo egyik cikke arra vállalkozik, hogy mélyebben bemutassa a magyar nyelv és kultúra jelenlegi helyzetét. Hétköznapi embereket szólítanak meg, sőt arról is írnak, hogy Beregszászban nem fordul elő, hogy az embert azért „piszkálják", mert magyarul vagy épp oroszul beszél:

> Origo: *„A majd' felerészben magyarok lakta Beregszászon azonban nem nagyon piszkálják az embert, ha anyanyelvén szólal meg az utcán, a boltban."* (Beregszászon csendesen, de…, 2023)

A Beregszászi Megyei Magyar Drámai Színház jelenleg Magyarországon tartózkodó társulati tagjaival készült interjúk megtalálhatóak közzétéve a híroldalon, illetve gyakrabban a Magyar Nemzeti Színház kárpátaljai származású tagjaival készítettek is, ezek főként a személyes, általános hétköznapi problémákat mutatják be. A Telex cikkei között ritkábban merül fel a kárpátaljai magyarok helyzete, a Kárpátalján élő ukrán menekültekről többször közölnek saját beszámolót, emellett a nyelvi kérdésre ők is figyelmet fordítanak. A 444.hu által készített interjút közölték újra, illetve a II. Rákóczi Ferenc Középiskola igazgatóváltása kapcsán néhány cikk hosszasan kifejti a jelenlegi nyelvi és oktatási helyzetet, amelyben főként szakértőket szólaltatnak meg. Ezzel átfogóbb képet ad jogi szempontból, mint ami a kormánypárti sajtóban jellemző.

> Telex: *„Őshonosok és más nemzeti kisebbségek*
> *Ukrajnában vannak olyan kisebbségek, amelyeknek megvan a lehetőségük arra, hogy teljes egészében anyanyelvükön tanuljanak: ezeket a csoportokat a törvény őshonos kisebbségként határozza meg. Ebbe a körbe azonban csak azok a nemzetiségek tartoznak, amelyek »Ukrajna területén alakultak ki«, és nincsen nemzetállamuk. Ennélfogva ebbe a körbe nem tartozik a magyar, szlovák, román, lengyel kisebbség sem. Sem pedig az orosz, amelynek visszaszorítása volt a törvény eredeti célja, különösen az Oroszország által tavaly elindított háború óta. Ezeket a csoportokat nemzeti kisebbségként tartja számon az ukrán szabályozás."* (Molnár – Nyilas, 2023)

Ukrajnával szemben provokatív kijelentések, a fent említett, Zelenszkij személyét célzó megfogalmazás mellett, többször is előkerülnek kormánypárti sajtóban. Többek között az olyan jellegű gondolatmenetek, amelyek Kárpátalja területi hovatartozását megkérdőjelezik, az országok közötti ellentét feloldását nem segítik. A média így azt a képet alakíthatja ki, hogy az ukránok és magyarok között kibékíthetetlen ellenségeskedések vannak jelen. Tény, hogy az államok közötti megbékélés komoly akadályokba ütközik, de az egyéni tapasztalatok szintjéről interjúalanyaim részben másról számoltak be.

Abban mindannyian egyetértenek, hogy a különböző nemzetiségek egymás mellett békésen élik hétköznapjaikat. A kárpátaljaiak, bármely nemzetiséghez is tartozzanak, beleszülettek egy sajátos, multietnikus kulturális közegbe, amely az odaérkezők számára sokszor idegennek hat. Egy interjúalanyom arról számolt be, hogy milyen volt magyarként ukrán iskolában kezdeni, majd ukrán egyetemet végezni. Arról kérdeztem, annak ellenére, hogy első osztályos kora óta mindent ukrán nyelven tanult, megtanult-e magyarul is írni-olvasni.

Nő (34)[2]: *„Így van, magyar családban nevelkedtem és természetesen, mindenféleképpen. Ez egy önfejlesztés volt, hogy megtanuljak helyesen írni és olvasni is.”*

Több interjúalanyt is kérdeztem arról, hogy régebben volt-e negatív tapasztalata Beregszászban, ami a nyelvhasználatát illette.

Nő (75): *„Nem volt, nem volt. Én nekem soha nem volt a régi 60-as, 70-es, 80-as években, sőt még a 90-es években sem volt ilyen soha. Pedig hát éltünk itt, élt itt magyar, orosz, ukrán, itt soha nem volt ilyen különbség. (…) Nem, tényleg nem volt. Azért úgy egyetértésben éltünk, mert hát azért, na volt olyan, hogy már én sem kedveltem azt vagy azt vagy mit tudom én micsoda, de nem mentem neki, ő se mondta azt, hogy hát te magyar vagy. Nem, soha.”*

Férfi (26): *„Munkácson nem csak én voltam magyar, tehát az iskolában többen is tanultunk magyarok. Az én osztályomba konkrétan harminc gyerekből öt színmagyar, abból kettő tudott ukránul. A másik évfolyamban egy kicsit ez az arány nagyobb volt. Nem néztek minket véres ingnek, nem kezeltek minket különcként, inkább, sőt próbáltak minket ugyanúgy kezelni, mint a többieket.”*

Nő (37): *„Több nemzetiségű vidék, demográfiailag igen színes, és nem lehet azt mondani, hogy ha rendezvényt szervezünk, csak magyaroknak szervezzük, mert hogyha kiviszünk a térre egy rendezvényt, akkor ott nagyon sok ember megfordul. Ez volt a Pro Cultura célja, hogy bevonzza ezeket az embereket, mindenféle nemzetet.”*

[2] Az interjúalanyok kérésére névtelenségüket megtartottam, de engedélyükkel a nemüket és korukat feltüntettem a megkülönböztethetőség érdekében.

Egyöntetűen arról számoltak be, hogy nem voltak rossz tapasztalataik a nyelvhasználatukat illetően. Sőt az együttélés mindennapjaik része, nem idegen számukra a sokféleség. Hozzászoktak ahhoz, hogy az ukrán és magyar himnusz egymás után hangozzon el, hogy a nyitvatartási idők kétféle időszámítás alapján legyenek feltüntetve, a helység- és utcanevek több nyelven szerepeljenek. Beregszász utcáin egymástól nagyjából 300 méterre legyen Taras Sevchenko és Petőfi Sándor emlékműve. A különböző rendezvényeken minden nemzetiség számára egyforma élményt nyújtson a magyar néptánccsoport előadása és a ruszin énekes darabja. Ez alapján úgy tűnik, az ellentét inkább a hatalom magasabb szintjein van jelen. A kormánypárti médiában a kisebbségi jogok túlnyomóan valamilyen politikai cél, esetleg hatáskeltés érdekében merülnek fel, ugyanakkor bizonyos körökön belül a hétköznapi tapasztalatokról is olvashatunk. A Telex és a 24.hu cikkei alkalmanként a kormány közleményeit közvetítik, de a nyelvi és oktatási helyzettel kapcsolatban szakértők által a konkrét jogi helyzet bemutatására is figyelmet fordítanak.

4.3 Oktatás

Az ukrajnai kisebbségi nyelvhasználat korlátozásával szoros összefüggésben van az oktatás ügye is. Az ukrán nyelv erősítését nagyrészt az oktatáson keresztül akarja elérni az állam. A sajtóban való megjelenését tekintve az oktatás helyzete a nyelvi kérdéssel közel azonos. A kettő közötti határvonal elmosódik, a két témakör általában egy cikken belül jelenik meg. Miközben a nyelvhasználat korlátozása túlmutat az oktatás szintjén, ez a sajtóban nem minden esetben kerül tisztázásra. Ezt az általam készített interjúk is alátámasztják. Külön kérdéskörként kezelem a kettőt, így a diákok, oktatók álláspontjáról is be tudok számolni.

Nő (59): „Úgy kell keresni a réseket, a joghézagokat, hogy az az anyanyelvű oktatási intézményrendszer, amely kialakult Kárpátalján a sajnálatos 1920-as események után, de kiépült óvodától, főiskoláig, egyetemi szintig. Minden egyes láncszeme a magyar nyelvű oktatásnak Kárpátalján megvan. Nos, hát ezt próbálják minél jobban és jobban háttérbe szorítani, megfojtani, sajnos. Ez az a háttér, amire ráhelyeződik az egész életünk."

Az oktatással kapcsolatban a módszertan problémája többször visszatért. Ezt a különböző cikkek szövegei is megfogalmazták, de az interjúkban az oktatóktól és magyar iskolában végzett tanulóktól is hasonló érveket hallhattam.

Nő (37): „Nem attól fog megtanulni a gyermek ukránul, hogy egy történelemórát ukránul kell végighallgatni, én ezt a mai napig vallom. Hanem igen, a módszertantól fog úgy megtanulni ukránul, ahogy megtanul 11-ig angolul."

Férfi (26): „Úgy próbáltak minket ukránul tanítani, minthogyha mi ukránoknak születtünk volna. Tehát ugyanaz a program volt itt az általános iskolában, magyar iskolában, mint egy benti ukrán iskolában. Persze ez egy országon belül van így, ezért adták le ezt a programot, ami nem tanít meg, hanem inkább csak még jobban nehezíti a tanuláshoz való kedvet is, meg a tanulást is."

A cikkek között egy szakértővel készített interjú során is felmerült a probléma:

Telex: *„»Az ukrán nyelv oktatásánál arra épül a módszertan, mintha az lenne az anyanyelv, egy színmagyar faluban viszont nem fogja a gyerek megtanulni, ha nem idegen nyelvként tanítják neki« – mondta Popovics."* (Molnár – Nyilas, 2023)

Előfordul az is, hogy ukrán anyanyelvű gyerekeket íratnak magyar iskolákba, illetve gyakrabban magyar gyerekeket ukrán iskolákba. Ennek különböző okai lehetnek.

Nő (34): „Mert egyébként ukrán iskolába akartam adni, de úgy vettem észre, hogy hál' Istennek a gyermekemnek nagyon jól megy az ukrán nyelv, és ugye a nyelvtörvény miatt most már a magyar iskolákat is kötelezték arra, hogy több ukrán nyelvű óra legyen egy héten. Na úgyhogy úgy voltam vele, hogy akkor tökéletes lesz a magyar iskola is."

Ennek alapján úgy tűnik, azok számára, akik magyar gyermeküket ukrán nyelvű iskolába íratták volna, az oktatás bizonyos aspektusai ösztönzően hatnak, hogy mégis magyar iskolát válasszanak. Hasonló gondolatmenet az elemzett cikkekben nem merült fel. Kényes kérdés, amiben a nyilvánosság előtt legitim módon megszólalni nem egyszerű. Ugyanakkor itt újra felmerül az a kérdéskör, amire korábban már felhívtam a figyelmet, mégpedig a nyelvi és etnikai sokszínűség. A kárpátaljai magyar közösség nyelvhasználata számos kutatás alapjául szolgál. Nemcsak ez az eset fontos kutatási téma, hanem a kétnyelvűség, a különböző kultúrák, nemzetiségek együttélésének minden formája. A nemzetállamok kialakulásával egyidőben megjelent a kisebbségek problematikája is. Egyfelől az egy nemzetiséghez tartozók nem minden esetben élnek területileg egy helyen, másfelől (mint a kárpátaljai magyarság esetében is) a történelem okozta átalakulások hatására kerültek kisebbségi helyzetbe bizonyos csoportok. A kisebbségek kérdésköre napjainkban is egy jelentős probléma, amely tudományos szempontú megközelítéseket is igényel.

Az együttélés következtében az egymásra való hatás szinte elkerülhetetlen, ez egyrészt a nyelvben is érzékelhető. Kialakul a kétnyelvűség vagy bilingvizmus, amely a formális és informális kommunikációt is meghatározza. A szakmai véleményeket tekintve már abban sincs egyetértés, hogy ki számít kétnyelvűnek. Egyes elgondolások szerint az lehet kétnyelvű, aki egynél több nyelven anyanyelvi szinten tud kommunikálni, mások szerint az is, aki már egy bizonyos fokú nyelvismerettel rendelkezik. Ilyen értelemben a kétnyelvűség meglehetősen

gyakori. Ez az érvelés azért állja meg a helyét, mert az egyének szituációtól függően tudják kiválasztani azt, melyik nyelvet alkalmazzák (Csernicskó, 2010a). Márku Anita (2013) kutatásában a kárpátaljai magyarság kétnyelvű kommunikációs stratégiáit vizsgálja, melyek rendkívül szituációfüggőek. Ebben a munkájában ír a nyelvválasztás és kódválasztás körüli dilemmákról is. Azt a következtetést vonja le, hogy a nyelvek között munkamegosztás figyelhető meg. „[…] a hivatalos nyelvi színtereken az ukrán dominanciája jellemző. Ahogy haladunk az informális színterek felé, úgy nő a magyar, és csökken az ukrán használati aránya, […].” (Márku, 2013, 191.). A fent felsorolt kutatásokból az is kiderül, hogy a nyelvek természetes közegükben jól tudnak együttműködni, ha erre minden kommunikációban résztvevő nyitott (Márku, 2013).

Csernicskó (2010b) a kétnyelvűség lehetséges következményeit és típusait, valamint a tannyelv választásának lehetőségeit vizsgálta. Megkülönbözteti a hozzáadó és felcserélő kétnyelvűségi helyzetet. A hozzáadó kétnyelvűségi helyzet egyformán értékeli a két nyelvet, a felcserélő viszont az egyik nyelv presztízsét magasabbra helyezi a másiknál. Ebben az esetben mindkét nyelv hiányos ismerete is bekövetkezhet. Másrészről a felszíni és kognitív nyelvi kompetencia különbségeire is rámutatnak. A felszíni kompetencia akár néhány hónap alatt elsajátítható, míg a kognitív kompetenciához évekre is szükség lehet. A kognitív kompetencia meghatározza azt is például, milyen eredménnyel tud teljesíteni egy iskolai tanuló, hogyan tud további nyelveket megtanulni. Ha a kognitív kompetencia nem elég fejlett, az mindkét nyelv ismeretének fejlődésére hatással van (Csernicskó, 2010b).

A kutatások amellett érvelnek, hogy a különböző nyelvek között nem érdemes hierarchikus sorrendet állítani. A helyiek tisztában vannak azzal, hogy az anyanyelvük és az államnyelv ismerete egymást kiegészítve tud jól működni a környezetükben és jelenlegi helyzetükben is. Ezt és a fentiekben olvasható megállapításokat az általam készített interjúk is alátámasztották. Az itt felsoroltak, mint a kisebbségi jogok, nyelvhasználat, oktatás, a problémák felszínét jelentik csak, az érintettekre vonatkozó hatásaik is egyénenként változnak. A sajtóban pedig a kérdéskör tisztázására szinte alig láthatunk kísérleteket. Természetesen nincs szükség tudományos mélységekben való gondolatmenetekre, csak épp annyira, hogy az olvasók az ismétléseken kívül a valós tényekkel is találkozzanak. Az elvétve előforduló szakértői megnyilatkozások, vagy az olyan színészeké, akik évek óta nem jártak hazájukban, nem járulnak hozzá nagyban az információk közvetítéséhez. Ezeken túl olyan tartalmakra van szükség, amely enyhít a kárpátaljai problémákról kialakított felszínes képen. Amit a vizsgált időszakban láthatunk, az vélhetően csak egy felületes, hatalmi-stratégiai céloknak alárendelt kép a valóság egy részéről. Csupán részben jelenik meg a magyar sajtó háborús diskurzusában

számos olyan szegmens, amelyek egyébként a mindennapok visszatérő tapasztalatai. Ennek különböző indokai lehetnek. A külhoni magyarság és a különböző nemzetiségek együttélésének kérdése érzékeny téma a teljes magyar nyilvánosságban, de érdemes lehet figyelmet fordítani azokra a kérdésekre is, amelyek eddig háttérbe szorultak.

5. Demográfiai következmények

A diskurzusban megjelenő kisebbségi jogok tárgyköre a háború hatásaitól függetlenül létező tényezőkön alapul. A háború kitörését megelőzően kialakult kisebbségeket érintő viszonyok a háború ideje alatt tovább romlottak, ám erre az események nem voltak hatással. Legalábbis olyan értelemben nem, hogy feltehetőleg a nemzeti egység erősítését szolgáló intézkedésekre sor került volna a háborút megelőzően fennálló demográfiai viszonyok következtében is. Az, hogy ennek mértékén mennyiben változtatott a bekövetkezett fordulat, természetesen vitatható. A történelem során kialakult sajátos helyzet, illetve a politikai körökben meghozott döntések miatt került a téma a háborús diskurzusba. Mindez tovább árnyalja a kárpátaljai magyarság mindennapjait, miközben a közvetlen hatások, mint például a légiriadókról, mozgósításokról, a menekültügyről szóló tapasztalatok mindeddig fel sem merültek. A magyar sajtóban a kisebbségi jogok témaköre központi szerepet kap, míg az ott élőket ezen kívül számos más hatás éri. Ezzel persze nem állítok fontossági sorrendet, hiszen a jogok biztosítása a megmaradásuk kulcskérdése. Az interjúkban viszont jóval több tényező merült fel, amikor a hétköznapi tapasztalataikról kérdeztem őket.

A háború kitörésének napjától kezdve tömegek indultak el nyugati irányba, így Kárpátalján keresztül is megannyi ember utazott. A határátkelő helyeken és benzinkutakon hosszú sorok várakoztak, az utcákat a kétségbeesés uralta, az üzletekben újra elindult a pánikszerű felvásárlás. Mégis sok erre érkező döntött úgy, hogy inkább Kárpátalján marad. A kezdeti rémület idővel alábbhagyott, helyt adott az új állapot kialakulásának, amiből pedig sorra alakultak ki a problémák is.

A migráció egyszerre két szempontból érinti Kárpátalját: a Kárpátalját elhagyók és a Kárpátaljára érkezők miatt. Ennek következtében a lakosság összetételében jelentős átalakulás ment végbe. A háború kezdetekor sokan, főként hadköteles korú férfiak hagyták el Kárpátalját, idővel pedig többek családja is követte őket. Eközben pedig a közvetlen háború sújtotta övezetekből folyamatosan érkeztek a területre. A menekültek befogadására családok vállalkoztak, iskolák, óvodák termeit alakították át számukra és sok más átmeneti megoldással segítették őket. Mostanra ez a helyzet jelentősen javult, sokan letelepedtek Kárpátalján is.

A lakosság cseréje a kárpátaljai magyarság jelentétére is erőteljes hatással van, létszámuk lecsökkent, míg az ukrán nemzetiségűeké megnőtt. Pontos számadatokkal egyelőre nem rendelkezünk, csak becslések állnak rendelkezésre, amelyek már önmagukban nem túl biztatóak a kárpátaljai magyarság megmaradásának szempontjából. A bevezető részben írtam arról, hogy az utolsó, 2001-es népszámlálás alkalmával megállapították, Ukrajnában több mint 156 ezren vallották magukat magyar nemzetiségűnek. Későbbi kutatások már arányuk csökkenését mutatták ki. A Magyar Nemzetben közölnek néhány adatot arról, hogyan változhatott ez meg mára, de a lakosság is erőteljesen érzékeli a változásokat.

Magyar Nemzet: „[…] *tavaly már olyan előrejelzésekről is lehetett olvasni, melyek szerint kevesebb, mint százezer magyar maradhat a térségben. Íjgyártó István rámutatott, noha tömeges kivándorlásról még nincs szó, Kárpátalját az életkörülmények, valamint az utóbbi időben tapasztalt jogkorlátozások miatt sok magyar elhagyta. Kiemelte, férfiak esetében az is közrejátszik, hogy fennáll annak a veszélye, hogy besorozzák és a frontra viszik őket."* (Dócza, 2024)

Férfi (51): *„Viszont a fiatalság elvándorolt, maradtak az idősek, akik lassan kihalnak, tehát így a jövő eléggé árnyalt, tehát kárpátaljai magyarság nagyon-nagyon rossz helyzetben van. Soha nem volt még olyan idő a történelem során szerintem, amikor ennyire rossz helyzetben volt a kárpátaljai magyarság."*

Kárpátalja Ukrajna legbiztonságosabb pontja, az itt élők befogadták a háborúban nagyobb mértékben érintett területekről érkezőket. Akár rövidebb, akár hosszabb időre. Az oda érkezők közül sokan ekkor szembesültek azzal, hogy hiába maradtak ugyanabban az országban, egy teljesen más kulturális közegbe kerültek. Akik tisztában voltak ezzel, azok közül sokan levetkőzték előítéleteiket, és a legtöbben érdeklődve közeledtek az új helyzethez. A kárpátaljai magyarság nagy része lehetőségeihez mérten már tapasztaltan kezelte a helyzetet. Egyik interjúalanyom foglalkozott hosszabb ideig menekültek gondozásával, ő így számolt be élményeiről:

Nő (37): „*Februárban elindult a háború, tavasszal húsvét előtt. Akkor gondoltuk, hogy szervezzünk az ott lévő családoknak, főként anyukák, nagymamák, gyerekek voltak, hogy akkor szervezzünk nekik ilyen húsvéti foglalkozást. Átjöttek és együtt sütöttünk pászkát, tehát ilyen fonott kalácsot készítettünk. Együtt készítettünk hímeseket, emlékszem, külön megtanultam, hogy milyen az ukrán hímes minta vagy egy ruszin hímes minta. Megmutattuk a miénket is, de hogy rájuk is figyeljünk, az ő kultúrájukra, az ukrán népi motívumokat is beépítettük, együtt csináltuk. Jöttek a foglalkozás végén és akkor fogta a kezében a kis*

kalácsot, a tojást, neki ez a húsvét és akkor ez olyan jó volt, hogy valamit tudtunk nekik is adni."

Sok Kárpátaljára érkező tartott attól, hogyan fogják őket fogadni, de hamar belátták, félelmük ezen része alaptalan. Bár érdemes lehet élményeikről őket is megkérdezni. Interjúalanyaimat is megkérdeztem arról, őket hogyan érintette a menekültek érkezése. Arról számoltak be, őket is megrémítette a sok ijedt ember érkezése. Eleinte ők is tartottak attól, hogy milyenek lehetnek, hogyan kell hozzájuk szólni, de az életnek vissza kell állnia a régi kerékvágásba, annyira, amennyire csak lehet. Az alanyok szerint a legtöbben el voltak foglalva a saját gondjaikkal, de egyre gyakoribbá váltak a magyarok ellen irányuló negatív hangvételű megnyilvánulások.

Férfi (26): *„Van, aki ezt rossz néven veszi, hogy itt Ukrajna van, akkor ott beszélj ukránul, de van olyan is, aki teljesen megérti, elfogadja."*

Nő (57): *„Sokszor megsértik az embert, az biztosan, hogy hát milyen nyelven beszélünk. Hát mondom, hát anyanyelven beszélünk. És miért oroszul beszélünk, mert orosz iskolába jártunk, mert akkor még Szovjetunió volt, vagy Oroszország volt, ugye orosz iskolákba jártunk többen. Hát de most, azt mondják, ez Ukrajna. Hát jól van, most Ukrajna, akkor hát, most ki tudja, egy pár év múlva lehet, hogy még valami ország leszünk, akkor most milyen nyelven fogunk tanulni beszélni?"*

Nő (76): *„Jött előttem egy fiatal nő, és akkor úgy hátrafordult, és azt mondja, hogy én milyen nyelven beszélek. Mondom magyarul. Azt mondja, ő még ilyen nyelvet nem hallott. Hát mondom, nem baj, mondom, most már itt van, azt hallja, mert mi magyarok vagyunk. Igen, azt mondja, és én honnét jöttem? Mondom, én nem jöttem sehonnan, mondom, én itt születtem, itt születtem Beregszászban."*

Ilyen esetet sok kárpátaljai magyar meg tudna nevezni, de szerencsére az ideérkezők többségére nem ez a gondolkodásmód jellemző. Érdemes azonban figyelmet szentelni ezekre az esetekre. Ahogyan a fentiekben, a kisebbségi jogok diskurzusával kapcsolatban is láthattuk, az együtt élő nemzetiségek között ilyesfajta ellentétre nincs példa. Feltehetően az odaérkezők is idővel hozzászoknak új környezetükhöz.

A magyar sajtó természetesen nagyobb figyelmet fordít Magyarország tevékenységére. Az ukrajnai menekültek ellátása Magyarországot is komoly kihívás elé állította, a kezdeti időkben ez a magyar sajtónak is gyakori témája volt. Azóta is érkezik támogatás Magyarország részéről. Az Origo egyik cikkében ezt részletesen taglalja.

Origo: *„A hatóságok és a civil szervezetek az első pillanattól kezdve helyt álltak a magyar-ukrán határon, valamint a fővárosban is a helyzetnek megfelelő válságkezelést léptették életbe. A tranzitpontokon teljeskörű ellátásban részesültek a háborús menekültek, ezután*

vagy tovább utaztak más európai országok irányába, vagy pedig benyújtották a magyar hatóságoknál a menedékes státusz iránti kérelmüket." (Így segít Magyarország…, 2023)

Ez sokszor nehézségekbe is ütközik, erről inkább a független sajtóban olvashatunk.

24.hu*: „Két éve látja el az ukrajnai menekülteket a MedSpot Alapítvány önkéntes csapata. Orvosokkal, mentősökkel, pszichológusokkal havonta többször járnak Kárpátaljára, ahol már kialakult pacientúrát kezelnek."* (Benke, 2024)

Telex: *„Az »Orvosi Segítség Ahol Kell« Alapítvány (Medical Help on the Spot – MedSpot) lassan egy éve a háborús területekről a hátországba, Kárpátaljára menekült, ellátás nélkül maradt embereknek nyújt segítséget."* (Nagy, 2023)

A független sajtóban jelentős figyelmet kapott az eset, amikor a kormány csökkentette az állami szálláshelyek biztosítását, az intézkedés a kárpátaljai menekülteket is érintette. Leginkább azt sérelmezték, hogy nem kaptak elegendő időt újabb szállás keresésére. Az üggyel kapcsolatban az Egyesült Államok nagykövete is tett lépéseket, kifejezte együttérzését a kárpátaljaiakkal szemben és kiszámíthatóságot kért a kormánytól.

A menekültek támogatására másként fókuszál a magyar sajtó és a kárpátaljai lakosság is. A népesség összetételének átalakulása azonban már a kárpátaljai magyarságot érinti. Épp ezért fontos ezt a tényezőt is figyelembe venni, ha megmaradásuk támogatása a cél.

6. A front árnyéka: a háború közvetlen hatásai

A háború komoly demográfiai átalakulásokat indított el, ami főként a nemzetiségeket érinti. A háború közvetlen hatásait mindenki, aki Kárpátalján él, megtapasztalhatja. A beszámolók és a sajtódiskurzus alapján a háború közvetlen hatásairól szóló mikrodiskurzus két fő jelenség felől közelítve tekinthető át: légi támadások és a mozgósítás, valamint az ezekhez kapcsolódó tapasztalatok.

A magyar sajtó a Kárpátalját is érintő mozgósításokról rendszeresen beszámol. A háború kitörésekor bőven álltak rendelkezésre önkéntes katonák, viszont az események előrehaladtával számuk egyre inkább csökken, az emberhiányt pedig a fronton is pótolnia kell Ukrajnának. Emiatt különböző megoldásokkal állnak elő, amiről szintén értesülhetünk a médiából. A kormánypárti médiában visszaköszön a kormány „békepárti" kommunikációja, ennek megfelelően a katonai erőszakkal járó minden tevékenységet elítélnek. Például gyakori, hogy a mozgósítás kifejezés helyett a „kényszersorozás" vagy „embervadászat/hajtóvadászat" kifejezést használja a kormány, ezáltal a kormánypárti média is, valamint különböző erőszakos tevékenységet ábrázoló videókat oszt meg a témában. A következő címek olvashatóak:

> Origo: *„Háború Ukrajnában és Izraelben – Botrányos videó került fel az internetre egy ungvári kényszersorozásról – videó"* (Háború Ukrajnában és Izraelben…, 2023)
>
> Magyar Nemzet: *„Brutális hajtóvadászat a hadkötelesek után Kárpátalján + videók"* (Brutális hajtóvadászat…, 2024)
>
> Origo: *„Pokoli állapotok uralkodnak Ukrajnában a kényszersorozások miatt - videó"* (Pokoli állapotok uralkodnak…, 2024)

Az erőszakot expliciten ábrázoló vizuális ingerekre alapozó cikkek inkább hatáskeltő eszközként funkcionálnak. Bár részlegesen informál is, bővebb magyarázattal nem szolgál az eseményekről. A hasonló jellegű cikkeken kívül helyi tudósítások vagy részletesebb tájékoztatások is szerepelnek. Az alábbi példában az utca embereit kérdezik az ottani helyzetről és a mozgósításokhoz kapcsolódó negatív élményeiket osztják meg.

> Origo: *„Összeírnak, behívót osztanak, begyűjtenek: utcán, piacon, a buszon, az óvodánál, presszókban. Már a cigánytelepeken is. És már a házakba is bemennek - írja a Pesti Srácok vasárnapi cikkében."* (Dermesztő állapotok Kárpátalján…, 2023)

A 24.hu cikkei között kevesebb mozgósításról szóló hír olvasható. A vizsgált időszakban egy ungvári esetről való beszámoló, illetve a kormányinfókon elhangzottak jelentek meg. A Telex ezzel szemben határozottan más jellegű írásokat közölt, egyértelműen a kormánypárti kommunikációval ellentétes álláspontot képvisel ebben a témában. Főként Traski Viktor,

kárpátaljai magyar önkéntes katona frontról származó beszámolói olvashatóak. Rendkívül közel kerülhet az olvasó a történésekhez a valós tapasztalatokon és élményeken alapuló cikkeken keresztül.

> Telex: *„Viktor szerint ha vannak túlkapások, az elfogadhatatlan, mert ők itt mindannyian szabad országért harcolnak, de a mozgósítás nélkülözhetetlen, hiszen szükség van a katonákra. »Mi már hosszabb ideje itt vagyunk, mi is fáradunk, idővel mi is haza szeretnénk menni a családjainkhoz. Kell, hogy idővel megérkezzen a váltás.«"* (Nyilas – Huszti, 2023)

Abban az esetben, ha a Telex a kormány kommunikációját közvetíti, a használt „kényszersorozás" kifejezést következetesen idézőjelben használja, ezzel is elhatárolja magát a kormány ezen álláspontjától.

> Telex: *„Gulyás szerint a helyzet egyre bonyolultabb, az ukránok nem tudják tartani a korábbi állásaikat, ezért zajlik »kényszersorozás« az országban."* (Nagy, 2024)

Abban természetesen minden portál egyetért, hogy az erőszakos mozgósítás alkalmazása nem helyes, viszont a háborús stratégia ellentétes szemléletmódjai a médiában is hasonlóan visszaköszönnek. Az általam készített interjúkban a mozgósítással kapcsolatos kérdéseimre gyakran kitérő választ kaptam.

> Férfi (42): *„Ahol megy vagy van háború, nagyon sok korlátozások vannak, egyből életbe lépnek a korlátozások. Igen, ez most egy ilyen nehéz dolog."*

Reméltem, hogy névtelenségük biztosításával az interjúalanyok bátrabban közölnek olyan információkat, amelyeket más esetben nem tennének. Bizonyos esetekben ez tulajdonképpen sikeres stratégia is volt. A következő idézetet figyelemre méltónak tartom, a negatív tapasztalatok ezalkalommal is előkerültek. A hasonló események miatt sokan korlátozva vannak, lakhelyüket nem tudják elhagyni. Feltételezem emiatt is volt gyakori a kitérő válasz ebben a témában.

> Férfi (51): *„*[…] *akkor* [2014-ben] *is volt már ez a mobilizáció, csak akkor még nem erőltették, de most meg már van ez a fogócskázás. Ami itt megy, ez teljesen lehetetlenné teszi már az embernek az életét. Nem tudsz eljutni a piacra a portékáddal, mivel útközben bármikor feltartóztathatnak és nem tudod, hogy mi lesz a vége. Úgyhogy inkább az ember be se vállalja ezt a rizikót, hogy útnak induljon. Gyakorlatilag fényes nappal emberrablás zajlik."*

Terv szerint interjút készítettem volna egy nemrég leszerelt kárpátaljai magyar katonával is, ám ez meghiúsult, nem jelent meg az alany. Így mivel közvetlen tapasztalattal rendelkező katonát nem sikerült megszólítanom, egy másik beszélgetés során alanyom arról számolt be, hogy 2014-ben hogyan kerül a fia a frontra. Ez az eset ugyan nem a jelenleg is zajló

eseményekhez tartozik, de szoros összefüggésben vannak, főként a mozgósítással kapcsolatos tapasztalatok terén. Ebben az esetben nem volt szó erőszakos tevékenységről, de a tájékoztatás hiánya hasonló szintű problémákat okoz.

Nő (57): *„Jöttek érte, hogy hát két hónapra viszik ucsetkára*[3] *Volinyba. Lehet nem Volinyba, na mindegy. Mondtam is neki, mondom, itt valami komoly dolog van, mert pont az ukránoknak vagy egy, vagy két hónap múlva lett volna húsvét. Nem, nem, azt mondja, az egy ucsetka lesz, azt mondja, és kész. Na és akkor annyira volt az ucsetka, hogy elvitték, egy fél évig nem láttam a fiamat, mert közbe bekerült az ilyen veszélyes zónákba."*

Az interjúkban elhangzottak alapján valóban tapasztalt az erőszakos mozgósítás, illetve egyéb módszerek alkalmazása a toborzás terén. Amint arra Traski Viktor is felhívja a figyelmet a cikkekben, vannak önkéntes katonák, viszont a továbbiakban is szükség van katonákra. Önként már kevesen vállalják a katonai szolgálatot, így nehéz helyzetbe került Ukrajna. Kérdéses, hogy a továbbiakban erre milyen elfogadható megoldást találnak. A kormánypárti médiában csak az erőszakos tevékenységek kerülnek közlésre, míg a független sajtó, főként a Telex esetében az önként bevonulók vannak előtérben. A különböző forrásokból származó beszámolók azt mutatják, mindkettőre van példa, de ennél az esetnél látható, hogy ha egy szempont nagyobb figyelmet kap, más szempontokkal szemben, az csak a valóság részleges megismeréséhez vezet. Érdemes több oldalról megvizsgálni, a mozgósítás kérdéséhez hasonló, összetett és bonyolult problémákat.

A közvetlen háborús tapasztalatok mikrodiskurzusához tartozik a légitámadások témaköre is. A mozgósítás problémájához hasonlóan a légiriadók, rakétatámadások, valamint hatásuk is gyakran visszatérő eleme a magyar sajtónak. Az elmúlt időszakban volt arra példa, hogy rakéták beléptek Kárpátalja légterébe, de ezek komoly károkat szerencsére nem okoztak. Az esetekről olvashattunk minden vizsgált sajtóorgánumban.

Magyar Nemzet: *„Húsvét vasárnap hajnalban rakétaveszély volt Kárpátalján – jelentette te be Viktor Mikita kárpátaljai katonai kormányzó közösségi oldalán."* (Kárpátalján rakétaveszély volt…, 2024)

Origo: *„Két cirkálórakétát megyénk felett is észleltek, beléptek Kárpátalja légterébe, majd irányt váltottak Lemberg felé - közölte Viktor Mikita, a megyei katonai adminisztráció vezetője."* (Rakéták repültek el…, 2024)

Telex: *„Két rakéta Kárpátalja felett is elhaladt, célpontjuk a szomszédos Lviv megyében lévő Sztrij város civil infrastruktúrája volt."* (Nyilas, 2024)

[3] Военный учёт = katonai betanítás.

24.hu: *„Egy orosz szárnyasrakétát lőtt le hétfőn reggel Kárpátalja légterében az ukrán légvédelem, közölte hivatalos Facebook-oldalán Viktor Mikita, a Kárpátalja Megyei Katonai Közigazgatás vezetője.”* (Orosz rakétát lőttek…, 2024)

Az ország más területein zajló támadások következményei viszont a kárpátaljaiak számára érzékelhetőek. Elsősorban a Kárpátaljáról származó katonák miatt, valamint a sajtótól kiemelt figyelmet kapott 128. hegyi rohamdandárt ért támadások miatt, melynek mostanra több katonája is elhunyt (pontos adatok azóta sem elérhetőek). A sajnálatos események egyértelműen meghatározzák a hátország lelkiállapotát. Ezen kívül több, közvetlenül a hátországot érintő következményekkel is meg kell küzdenie a lakosságnak. Az országban zajló támadások jelentős károkat okoznak az infrastruktúrában. Az energiaárak megemelkedése mellett számolniuk kell az ellátások hiányával is. Az áramellátásban rendszeres kimaradások tapasztalhatóak, már 2022 ősze óta. A lakosság egy Telegram csatornán megosztott táblázatból tud tájékozódni, hogy mikor és pontosan hol várható áramszünet. Általában a táblázatnak megfelelően is történik a szüneteltetés, ám a pontos beosztást esténként osztják meg a következő napra értendően. Eleinte az 1-2 órás áramszünettel a lakosság könnyedén megküzdött, idővel viszont ez akár 12-16 órássá is válhatott.

№ черги ГПВ	прогнозовані години включення/відключення електроенергії на 16.07.2024р.																						
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
1 черга																								
2 черга																								
3 черга																								
4 черга																								
5 черга																								
6 черга																								

2. ábra: 2024.07.16. napi áramszünetek beosztásának táblázata Kárpátalján.
Forrás: Закарпаттяобленерго. Офіційно. Telegram csatorna.

Az 2. ábrán látható táblázat egy napi beosztást ábrázol, amelyet naponta tesznek közzé az illetékesek az aktuális áramszünetekről. A települések részei hat különböző zónára vannak felosztva, ezeket láthatjuk különböző színekkel jelölve. A felső sorban a nap órákra lebontott egységei láthatók. A színessel jelölt mezők jelzik az áramszünetek időtartamát az adott zónában. Az 2. ábrán látható beosztás egy rendkívüli példa, szerencsére az ennyire sűrűn színezett táblázatok nem mindennaposak, de nem is egyszeri esetről van szó.

A szélsőséges beosztások miatt gyakran előfordul, hogy például a házimunka elvégzésére éjszakánként adódik csak lehetőség, hiszen a legforgalmasabb időszakok kiadásainak csökkentése szükséges. A boltok polcai ugyan fel vannak töltve, de az áramot igénylő gépek

nem működnek. Azok a kisvállalkozások, amelyek nem tudják önmaguk számára az áramellátást biztosítani, az áramszünetek ideje alatt működni sem tudnak. Így sokakat ez munkájuk végzésében is hátráltat. Az emberek leleményességén és megoldóképességén múlik a megélhetése. Fodrásznőként dolgozó interjúalanyom számolt be arról, miért volt szükséges felmondania munkahelyén és otthonról folytatnia a munkáját.

Nő (34): *„A tulajdonos nem tudta ellátni árammal az egész szépségszalont, és egy hatalmas szalonról beszélünk, én pedig így nem tudtam sajnos dolgozni. Nekem itthon van áramfejlesztőm, tehát így, én úgy gondoltam, hogyha nem fogják kikapcsolni a villanyt, akkor szuper, ha kikapcsolják, akkor beröffentem és dolgozok. Mert nekem nagyon sok olyan munkám van, ami nem fér bele 3-4 órába, amennyit adnak áramot ugye. Sajnos csak ennyit adnak. Napi kétszer-háromszor is volt kikapcsolás, 3-4 óra meg 5 óra hosszára. Ez nekem sajnos így nem fér bele, túl sok a munkám ahhoz."*

Az egyre gyakoribb áramszünetek komoly problémát jelentenek a mindennapi életben. A tél közeledtével pedig ez mindinkább nagyobb aggodalmat jelent. Nem csupán kényelmi tényezőről van szó, hiszen napjaink emberének szinte minden ébren töltött percét a villamosenergia határozza meg. A lakosokat az összefogás ebben az esetben is sokszor átsegíti a nehéz helyzeten. A Telex a háború első évfordulóján közzétett cikkében részletesen taglalja az elmúlt év hatásait Kárpátalján, melyben az energiaellátás hiányának problémája is megjelenik.

Telex: *„»Kárpátalja életében a háború, mióta megkezdődött, minden nap érezhető«, mondja Gerevich, aki szerint könnyen előfordul az is, hogy egy nap 24 órájából 16-ban nincs áram."* (Molnár, 2023)

A cikkben Beregszász polgármestere, Babják Zoltán is hasonló tapasztalatokat osztott meg. A közintézményekben generátorokkal igyekezték a hiányt pótolni, melyek beszerzése, beüzemelése és fenntartása is rendkívül költséges. Az utcai világítás is szünetelt, ami pedig a közbiztonságra is jelentős negatív hatással volt.

Az Origo cikkei között is helyet kapott a téma, a helyi tudósítások részeként. Az áramszünetek, a mozgósítás és légiriadók élménye a háború negatív hatásainak kiemelésében játszik szerepet. A magyar kormány számtalanszor hangsúlyozott célja a béke mielőbbi megteremtése, ennek érdekében kommunikációjában a „béke" és a „háború" szembenállására alapoz, a legfőbb tényezője a béke pozitív és a háború negatív tapasztalatainak hangsúlyozása. A hasonló jellegű cikkekre számtalan példát találunk. Az áramszünetek problémája is visszatérő tartalmi eleme a kormánypárti médiának, de gyakori, hogy más témába ágyazva jelenik meg. Például a hírTV tudósítását a kárpátaljai áramszünetekről a következő cím alatt találjuk meg:

Origo: „*Itt vannak a pontos részletek: Brüsszel így akarja bevezetni a kötelező sorozást és a sorkötelezettséget”* (Itt vannak a…, 2024)

Az áramkimaradások mellett a légitámadásoknak egyéb érzékelhető hatása is van. A feltehetően érkező támadásokkor légiriadót rendelnek el, amikor mindenkinek kötelező védett helyiségbe vonulni. A légiriadó 20-30 perces, de 4-5 órás is lehet. A gyermekeknek tartott foglalkozásokat félbe kell szakítani, az üzletek nem tarthatnak nyitva. Amint fent is említettem, Kárpátalján minden rakétatámadást sikeresen elhárítottak, de a légiriadók bármikor megszólalhatnak, a kötelező előírásoknak pedig eleget kell tenni. A háború elején a lakosok előre összecsomagolt bőrönddel várták a légiriadót, mostanra viszont megszokottá vált. Az utcán sétáló, napi tevékenységét végző emberek ezeket már nem veszik komolyan, sokszor az üzletek is tovább üzemelnek, leoltott lámpák mellett. A települések majdnem minden részén visszhangzó szirénák zaja szerencsére Kárpátalján nem jelent életveszélyt, de érdemes lehet ennek mentális hatásait vizsgálni.

Arról, hogy a sok embert foglalkoztató közintézmények és vállalatok légiriadók esetén milyen módon tesznek eleget az előírásoknak, hiteles forrásból származó információm nincs. Az oktatási intézményeket érintő kötelező előírásokat viszont szigorúan betartják. A háború kezdetekor az iskolákban a Covid idejéből jól ismert távoktatásra álltak át. Ez hosszú ideig így is volt, idővel viszont újra visszaültek a gyerekek az iskolapadba. A légiriadók esetén az épületben tartózkodóknak védett helyre kell vonulniuk, ott kell tovább folytatni a tanórákat. Az egyik alanyom, egy gimnáziumi oktató, így számolt be erről:

Nő (59): *„A légiriadók ellehetetlenítették nagyon hosszú ideig a napi munkának a megszervezését, mert olyan óvóhelyrendszert egyetlen iskola sem tud kialakítani, ahol minden egyes osztálynak külön helyisége legyen, hogy az órát folytatni lehessen, csak éppen egy másik helyszínen.”*

Az iskolákban általában néhány nagyobb védett helyiség áll rendelkezésre, ahol több osztály közösen tud tartózkodni. Az oktatást így folytatni közel lehetetlen. Ezzel szemben a beregszászi főiskola rendelkezik olyan helyiségekkel, ahol az órákat jelenléti formában tudták folytatni, bár ez sem minden esetben történik zökkenőmentesen.

Nő (37): *Igen, volt olyan, hogy elkezdtük az órát, megszólalt a riadó, és akkor jó, megyünk óvóhelyre. Az óvóhelyek is úgy vannak kialakítva, hogy nem egy légterű, hanem különböző kisebb területek.* […] *Meg volt olyan, hogy mondjuk éppen irodalom óráról mentünk le, de a biológus tanár ott tartotta az előadást, akkor mi meghallgattuk a biológiai előadást. Tehát volt ilyen.* És *ez mai napig is így van.”*

Az óvodákban hasonlóan járnak el légiriadók esetén. Erről például az Origo egyik videóval kiegészített cikke is beszámol.

> Origo: *„Kiderült, hogy a legkisebbek rendszeresen a légiriadóra ébrednek fel, és már azt is meg kellett tanulniuk, merre van az óvóhely.”* (Megrázó felvételek Kárpátaljáról…, 2023)

Az egyik interjúalanyomnak óvodaválasztásnál az is szempont volt, hogy az óvóhelyek milyen módon vannak kialakítva.

> Nő (34): *„Nagyon tetszett nekem a hozzáállásuk. Tehát az volt az első szabály, hogy a légiriadókban ők nekik óvóhely ki van alakítva. Mindent megmutattak: ívóvíz, kekszek, gyümölcsök, minden volt az óvóhelyen. Fűtés! Szóval tényleg olyan szépen mindent kialakítottak, hogy igazából megbíztam bennük.”*

Interjúalanyom külön kiemelte tehát, hogy étel és ital biztosítása mellett fűtés is van az óvóhelyen, hiszen ez például sok helyen nincs biztosítva. Iskolás és óvodás korú gyermekeknek akár több óráig fűtetlen, ablaktalan helyiségekben kell tartózkodniuk. Ezekről az említett videón kívül más beszámolót nem találtam a vizsgált cikkek között, más témával foglalkozók viszont alkalmanként megemlítik a légiriadók jelentétét is.

> Origo: *„A munkatársaink szerint Kijevben sem látni igazán a háborút »direktben«, látszólag normálisan folydogál az élet, azonban egy-egy légiriadó emlékeztet arra, hogy a béke nagyon távol van.”* (Jánosy, 2023)

A légiriadók, mozgósítások és azok következményeinek tapasztalata Ukrajna más területeihez hasonlóan Kárpátalján is jelen van. A mozgósítás témája erőteljes alapját képezi a vizsgált sajtódiskurzusnak, bár a különböző hírportálok különböző nézőpontból közelítik meg a kérdést. Míg a kormánypárti oldalak a szélsőséges eseményeket közlik „kényszersorozás” címszóval, a kormányzattól független oldalon gyakrabban fordul elő a fronton harcoló önkéntes katonák véleménye a mozgósításról. A légi támadások és légiriadók ténye megjelenik, de annak következményei kevésbé. Ezzel szemben az interjúalanyok elmondásai alapján a felsorolt tényezők a mindennapokban folyamatos kihívást jelentenek.

7. Hétvégi feleségek

Az első világháborút követően a nők hagyományos szerepével kapcsolatos vélekedések jelentősen átalakultak. A háború a tervezettnél lényegesen nagyobb mértékben volt „kénytelen" a hátország munkálatait igénybe venni. A nőktől elvárták, hogy adományokat gyűjtsenek, segítsenek a sebesültek ápolásában, visszafogják kiadásaikat, a konyhán is takarékoskodjanak. A bizonytalan jövő miatt férjeiktől, gyerekeiktől fájdalmas búcsút vettek. Igaz, a városokban már a háború előtt is voltak munkavállaló nők, viszont a háború közben a gazdaság teljesítménye jelentősen lecsökkent, így olyan munkakörökben is alkalmaztak nőket, amelyeket korábban kizárólag férfiak végeztek (Bödők, 2018).

Glässerné Nagyillés Anikó (2018) egy tanulmányában azzal foglalkozik, hogy az első világháború idején a hagyományos női szerepek milyen átalakuláson mentek keresztül. Pataky Sándorné „Nehéz sors" című, 1938-ban írt visszaemlékezésének elemzése révén láthatjuk a történelmi események hétköznapokra gyakorolt hatásait. Miután Pataky Sándor bevonult, felesége saját óvónői munkája mellett férje munkáját is kénytelen volt magára vállalni. Ez természetesen nem csupán ebben az egy esetben történt meg, az asszonyok összefogva tudták ellátni felhalmozódott feladataikat. Hiába vált egyre gyakoribbá, hogy nők férfimunkát végezzenek, a nemi szerepekre vonatkozó társadalmi elvárások nehezen engedtek. Az első világháborút követő időszakban a változások már érzékelhetővé váltak, melyek a nők helyzetének és a divat átalakulásában is láthatóak voltak. Ez tükröződik vissza a tanulmányban szereplő idézetben is, mely Pataky Sándorné írásából származik: „Rendelet írja elő, hogy kévevágó csak nadrágba öltözött személy lehet. Milyen kis gond ez ma, a »piyama«, a »sort« és »nadrágszoknya« korában, amikor bármely falusi asszony és leány is, az első szóra magára húzza a férfinadrágot. De akkor mennyi kérés-könyörgésbe került, míg másfélszeres napszámért az egyik fiatalabb menyecske végre hajlandó volt egy viseltes férfinadrágot nagy szégyenkezés és a többi asszonynépség vihogó, gúnyos megjegyzései közben magára erőszakolni és indulhatott a munka!" (Glässerné Nagyillés, 2018, 437.).

A világháborús tapasztalatokról szóló beszámolók és a jelenlegi történések között hamar feltűntek a hasonlóságok. A kárpátaljai nők is hivatásuk mellett idejük nagy részét házimunkával és gyereknevelléssel töltik. A háború kitörése óta csakúgy, mint elődeik, részt vesznek gyűjtésekben, spórolnak, azokból az alapanyagokból főznek, amelyek épp rendelkezésre állnak és páratlan kitartásról, erőről tesznek tanúbizonyságot nap mint nap. Számos esetben kell olyan feladatokat elvégezniük, amelyeket korábbi megszokásaik alapján a család férfi tagjai láttak el. Tudjuk jól, immár több mint száz évvel később a nemi szerepekkel

kapcsolatos koncepciók teljesen másként élnek a társadalomban. Mégis elgondolkodtató, ha az előző példa mellé állítjuk az általam készített interjúkban visszatérő „benzin kasza" esetét.

Nő (37): *„A nők veszik és nem csak a tologatós fűnyíróval jönnek-mennek, sétálgatnak, hanem vállára veszi a motoros kaszát. És igen, a nő is, és 50-60 éves asszony is vágja a füvet, mert nincs más megoldás, hogy a 20-30 éves fiatalasszony fűkaszával kaszált az udvaron. Láttam ahogy így, mert egyszerűen nincs más megoldás."*

Nő (34): *„Egy háziasszonynak ez a dolga, hogy kimosson, kifőzzön, kitakarítson tehát ugye ezek a dolgok meglegyenek. De hát mondjuk füvet nyírni? Oké, én is lenyírom most a füvet, de nem ezekkel a benzinkaszákkal, hanem elektromos kis tolókával, amivel még így lenyírom, de ezekkel a nagy lomokkal, nem tudom. Nem tudom én, azt hogy lehet megoldani."*

Nő (57): *„De már mondjuk a nők is annyira belejöttek, hogy hát nincs kire várni segítséget, látom ott is vannak, a kaszát a vállukra teszik, az udvart kaszálni kell, ezzel a benzin kaszával, akkor hát mindent meg kell csinálni nekik most már."*

Amikor az alanyokat kérdeztem a nők jelenlegi helyzetéről, egymástól teljesen függetlenül hétből három esetben (csak nőknél) merült fel példaként, hogy mennyire meglepő számukra a látvány, ha egy nő benzinmotoros fűkaszát használ. Ma már persze nem kapcsolódik hozzá ítélkezés, hiszen mindenki érti a miértjét. Ennek ellenére szokatlan annyira, hogy ezt mégis szóvá tegyék. Természetesen nemcsak a benzines kasza használata az egyetlen új feladat, amit el kell végezniük. A gazdaság működésének kulcsszereplője a hátország, miközben fokozódik a munkaerőhiány és főként a férfi munkaerőhiány, ez pedig kiemelten igényli az ottmaradtak teherbírását.

Nő (37): *„Megtanultam, nem tudom, megtanultam kilincset venni a boltba, mert el kellett menni a messzebbi boltba, ahová már csak egyedül mehettem például el, és akkor mondjuk kilincset vagy csapot kellett venni és halvány gőzöm nem volt, hogy mi az a menet, vagy mit kell nézzek, és hanyas szeg meg kulcs vagy csavar, de megtanultam, mert meg kellett tanuljam. A boltba a szintén női előadótól, mert hogy ugye ott is női eladó volt."*

Nő (75): *„[…] ha egy csapot meg kell szerelni, ha tudja akkor megcsinálja. Ha nem tudja, akkor, ha van szerelő, hozzáértő, akkor megcsinálja. Ha nincs akkor, akkor úgy jártunk."*

A gazdaság fenntartása csak egy szempont, a családok számára a helyzet lelki értelemben is rendkívül megterhelő. Sokszor csak az összefogás segít át a nehéz időszakon. A különböző generációk, családok tagjai, barátok segítő keze, ami képes megtartani az erőt egymásban. Az egyre kilátástalanabb helyzetben pedig egyre nehezebb reménykedni.

A nők helyzetéről a vizsgált cikkek rendkívül ritkán számolnak be. Fontos megjegyezni, hogy a nők kérdése nem csak Kárpátalját érinti, így más kontextusban, más cikkek tartalmában

megjelenhetett. A Kárpátaljával kapcsolatos cikkekben egy-egy interjú alkalmával elhangzott néhány mondat jelenti a „beszámolót" a témáról, amelyből aztán hangzatos címet lehet varázsolni. Például az Origo cikkének címe: „Vidnyánszky Attila: A nők tartják szilárdan a kárpátaljai magyar kulturális frontot" (Jánosy, 2023). A cikkben a nőkről szóló rész a következő:

> Origo: *„Vidnyánszky Attila: Nézze, a háborús helyzet miatt egy-egy férfi színész és technikus mehet csak haza, Kárpátaljára, de itt vannak a lányok. Megcsináltam Gogol Háztűznéző című darabját, amelyben a férfi szerepeket is nők játsszák, és tavasz óta ezzel járják a falvakat, iskolákat. Szóval a lányok tartják otthon a kulturális frontot, és az előadások mellett mesedélutánokkal, irodalmi estekkel próbálnak erőt, kitartást és hitet adni az ottaniaknak."* (Jánosy, 2023)

Önmagában a rövid részlet is sokat elárul, de csak egy bizonyos szempontból. Azt lehet sejteni, hogy a probléma nem merül ki annyiban, hogy nincsenek férfi színészek. Ennél valamivel részletesebben ad számot a Magyar Nemzet egyetlen cikke, amely a hétköznapokra részletesebben is rámutat, itt már a hétvégi feleségek jelenség is felmerül röviden:

> Magyar Nemzet: *„A férj nélkül Kárpátalján maradó nők pedig kénytelenek átvenni a családfő szerepét is. A gyermekek iránti felelősség az ő vállukat nyomja, de igen gyakran még az idősebbek ellátása is. Az ő lelki egészségük kulcsfontosságú, hiszen a többiekben is ők tartják a lelket. A gyerekek is megszenvedik a történéseket. A legszerencsésebb esetekben is csak a hétvégéket töltik együtt a szétszakított házaspárok és gyerekeik."* (Tóth, 2024)

A független médiában szinte egyáltalán nem jelent meg a kérdés. 2023 nyarán Wolf Kati énekesnő adott koncertet Kárpátalján, ő egy rövid nyilatkozatában megemlítette a nők helyzetét:

> 24.hu: *„Nagyon sok nővel és gyerekkel találkoztunk – férfit nem nagyon látsz –, akik megtanultak kazánt szerelni, tetőt fedni, és segítenek egymásnak. Olyan sztorikat hallottunk!"* (Csontos, 2023)

A címben szereplő „hétvégi feleségek" kifejezés egy olyan jelenségre utal, amely kifejezetten a kárpátaljai magyarságot érinti. A kifejezéssel az egyik interjú során találkoztam, a megkérdezett felhívta a figyelmem egy cikkre (Te is hétvégi feleség vagy?, 2023), amelyben egy olyan jelenség merül fel, amit a kezdetektől fogva szerettem volna megjeleníteni dolgozatomban. Egyre többször került elém ez a probléma, leginkább a közösségi médián keresztül, ami a téma aktualitását, relevanciáját támasztja alá.

A háború kitörésekor jelentős tömegek indultak el külföldre Ukrajna belső részeiről, elsősorban a férfiak hagyták el az országot, hogy a kötelező katonai szolgál elől meneküljenek. A katonai

támadásokkal közvetlenül érintett területekről érthető módon a család minden tagja menekülni kényszerült. A Kárpátaljára érkezők közül sokan úgy döntöttek, letelepednek ezen a viszonylag békés területen, főként azok a családok, ahol a férfitag katonai szolgálatát teljesíti. A hétvégi feleségek kifejezés viszont egy sajátos esetre utal. A háború kitörése napján a hadköteles korú férfiak nagy része egyedül hagyta el az országot, feleségeiket, családjaikat hátrahagyva. A kárpátaljai magyar férfiak jelentős része Magyarországon talált menedéket, azóta ott telepedett le, szerzett munkát. Mindeközben a család többi tagja próbálja tovább élni az életét lakóhelyükön maradva. Sokan ragaszkodnak gyökereikhez, hiszen életük során már megteremtették a biztos megélhetést, a személyes kapcsolataikat, amit nem szívesen hagynak hátra. Emellett persze szubjektív indokok is jelen vannak. A feleségek hétköznapjaikat Kárpátalján, a hétvégéiket Magyarországon töltik. Az utazások időt és energiát igényelnek. Úgy gondolják, a megterhelő hétköznapok után hétvégére visszatérhetnek „normális" életükhöz. A hétköznapok kihívása, hogy kvázi többgyermekes, egyedülálló anyaként kell helytállniuk immár évek óta, ami komoly lelki és fizikai megterhelést jelent. Azok a feleségek is hasonló helyzetben vannak, akiknek a férjeik katonai szolgálatot teljesítenek. A hétvégi feleség jelensége viszont azokra értendő, akik közel hetente utaznak külföldre a párjukhoz. Az elsődleges célom volt, hogy felhívjam a figyelmet a nők kulcsfontosságú szerepére a háborús helyzetben, emellett pedig a Kárpátaljára jellemző, specifikus minta bemutatása. A nők átalakult szerepeire a háború közvetlen hatással van, míg a hétvégi feleségek témája a demográfiai változásokkal is kapcsolatban van. Az interjúkban szándékosan kérdeztem rá az alanyok tapasztalataira a témával kapcsolatban, így kerültem közelebb a hétvégi feleségek jelenségéhez.

Törekedtem arra, hogy mindenképp szerepeljen egy hétvégi feleség is az interjúalanyok között, ám ez többszöri próbálkozás után is meghiúsult. Azt tapasztaltam, sokan nem akartak, esetleg nem mertek a témáról nyilatkozni, mások a rendkívüli elfoglaltságuk miatt nem találtak megfelelő időpontot az interjú elkészítésére. A többi alanytól származó információk tudnak tehát csak beszámolni erről. Közülük a hétvégi feleségek életére legközelebbről az a hölgy lát rá, akinek az egyik fia és felesége kényszerült ingázó helyzetbe.

> Nő (75): *„A nagyobbik fiam, hát az is Magyarországon van, […] az ő felesége minden hétvégén összeszedi a családot, az itthon maradottakat, bepakolja az autóba, meg mindent, ami csak létezik, megy át a férjéhez. A kicsi is nagyon ragaszkodik az apjához és hát sajnos a fiam, hát az nem a legjobban van, mert nagyon-nagyon nagy honvágya van.* […] *sajnos a felesége több helyen dolgozik. Három vagy négy helyen dolgozik, hogy hát a család el legyen tartva. Sőt, sőt még ki kell pótolni a fiamnak is a jövedelmét, mert nagyon kevés."*

A hétvégi feleségek tapasztalatai nagyon hasonlóak más helyzetben lévő nőtársaikéhoz, a fő különbség az ingázásban rejlik. A családok számára a legnagyobb kihívást a bizonytalanság jelenti. Minden család élete megváltozott valamilyen szempontból, de vannak visszatérő mintázatok: vagy a család együtt elhagyta lakóhelyét, vagy egyikük sem, vagy a család nő tagja egyedül maradt. Ezeken a lehetőségeken belül számos egyedi történet lehetséges, amely történetekben a nők is rendkívüli teherbírást tanúsítanak. Tevékenységük elengedhetetlen és figyelemre méltó. Igaz, hogy nem olyan mértékű változásokat idéznek elő, mint a világháborúk, de sok szempontból hasonló helyzetbe kerültek, ami akár más következményekkel is járhat, legalábbis területi szinten. Sajnálatos módon a nők helyzete alig jelenik a magyar sajtó háborús diskurzusában, a hétvégi feleségek jelensége pedig egyáltalán nem. A fentieket látva úgy vélem, igenis figyelemre méltó, fontos téma. Ezt vizsgálva a háború olyan arcát is megmutatja, amely szoros összefüggésben van a hadi történésekkel, és a háború sújtotta országokban élő emberek mindennapjainak szerves részét jelenti.

8. Konklúzió

Az orosz-ukrán háborús konfliktus kezdete óta a kárpátaljai magyarság nagy figyelmet kapott a magyar nyilvánosságtól, ez korábban nem volt jelen ilyen mértékben. A kisebbségi jogok kérésköre, ami a legtöbbet reprezentált probléma, egyáltalán nem újkeletű kérdés. A politika és ezáltal a nyilvánosság egyik kiemelt tárgya lett, így a társadalmi érzékenyítésnek is nagyobb szerepet kell kapnia.

Dolgozatomban megvizsgáltam azt, hogyan kerülnek közvetítésre a magyarországi sajtóban azok a problémák, amelyek a kárpátaljai magyarokat érintik. A kárpátaljai magyarság képviselői maguk számoltak be az őket ért hatásokról. Ezeket és saját tapasztalataimat hasonlítottam össze a sajtó kommunikációjával. Megállapítható, hogy a sajtó gyakran foglalkozik a kárpátaljai magyarság helyzetével, a gyakorlat relevanciáját a dolgozatomban megjelenő témák és elemzésük is alátámasztják. Emellett további kérdéskörökre hívja fel a figyelmet.

A vizsgált időszakban közel ezer cikk jelent meg, amelyben szerepelt a „kárpátaljai magyarok" kifejezés. Ezek között számos alkalommal ismétlődő információra építő cikkeket találhatunk. A „kisebbségi jogok", amely magába foglalja a nyelvhasználat és az oktatás kérdéseit, a leggyakrabban előforduló kifejezés. A vizsgált anyag mennyiségét az ezt ismétlő cikkek növelik meg jelentős mértékben. Főként a kormánypárti sajtóra igaz a kifejezés visszatérő használata. A kormányzattól független média inkább tartózkodó álláspontot foglal el a kérdéssel kapcsolatban, emiatt a korábban elhangzott, főként politikai nyilatkozatok megosztására láthatunk több példát.

A nyelvhasználattal és oktatással kapcsolatos tapasztalatokról is jellemzően beszámol a magyar sajtó. Ennek módjai viszont hírportálonként eltérő lehet. Az Origo és 24.hu lényegesen több találatot adott ki a keresésre, mint a Telex keresője. A Magyar Nemzet cikkei között jelenik meg arányaiban a leggyakrabban a „kisebbségi jogok" mikrodiskurzusa. A kormánypárti sajtóban gyakoribb a politikusok felszólalása, illetve a 24.hu esetén ezek közvetítése. A Telex törekszik a legtöbb esetben szakértők felszólítására, hétköznapi tapasztalatokról szóló beszámolók ritkán kerülnek megosztásra. A 24.hu a politikai megnyilatkozások mellett hangot ad a szakértői megközelítéseknek és hétköznapi élményeknek is. A többi elemzett mikrodiskurzus esetén is hasonló tendenciákat figyelhetünk meg.

A demográfiai átalakulásokban bizonyos szinten Magyarország is érintett, így a cikkekben ezek a tapasztalatok visszaköszönnek, leginkább a Magyarországra érkező menekültek befogadásáról és ellátásáról születtek írások. Bizonyos esetekben felmerül az is, miként alakult

át a lakosság összetétele Kárpátalján. Olvashatunk a háború hatásainak tapasztalatairól beszámolókat a teljes magyar sajtóban, melyek közül a mozgósítás jelenik meg külön témaként. A mozgósítás témaköre alapvetően megosztó a különböző hírportálok között. Már a szóhasználat szintjén is felmerül az ellentét. A légiriadók és az áramszünetek jelenléte, a nők helyzetének változása alkalmanként felmerül, ezek hatásairól, következményeiről alig van szó. A helyzet bemutatása sokszor kimerül a probléma ismertetésében, ezzel azt erősíti, hogy az ott élők mindössze elszenvedői a környezeti hatásoknak, miközben aktív résztvevői, alakítói is az eseményeknek.

A vizsgált témákat az alapján alakítottam ki, hogy az interjúkban melyek kerültek előterébe, illetve a sajtóban melyek köré szerveződött a legtöbb írás. A vizsgált témákon kívül számos, kisebb mikrodiskurzus is jelen volt, főként a magyarországi sajtóban. A kormánypárti sajtó a kormány békepárti kommunikációja köré szerveződik, mely azon alapul, hogy Magyarország nem támogatja Ukrajnát fegyverekkel, sem semmilyen harci eseményt ösztönző eszközzel. Afelől biztosította Ukrajnát, hogy humanitárius segítségére számíthat. A kárpátaljai magyarság egyértelműen a háború végét várja, harci eseményekben nem érintett közvetlenül egyetlen interjúalanyom sem, így ez a kérdés az interjúk során nem merült fel. A Kárpátaljára érkező támogatások, az ott élő emberek melletti kiállás, a különböző politikai találkozók, a 128-as dandárt ért veszteségek, a hadifoglyok mentése, a kárpátaljai menekültek helyzete, az embercsempészet és még sorolhatnánk, mind olyan téma, ami a széles körű diskurzusban jelen van, de a dolgozat nem tért ki rá részletesen. Ettől függetlenül fontos megjegyezni, nem kerülte el a figyelmet. A jelentős időtartamot felölelő sajtódiskurzus számos témát érint, de azok kerültek a dolgozat fókuszába, amelyek az interjúkban is felmerültek, emellett a nyilvánosságtól is nagyobb figyelmet kaptak.

Az általam készített interjúk több témát feleleventenek, gyakran nyíltan beszéltek arról, hogyan élik meg a háború hatásait. Máskor mégis vonakodva feleltek a kérdéseimre, illetve bizonyos témákról (mint például a mozgósításról vagy más negatív tapasztalatokról) szóló megnyilvánulásokat, állásfoglalásokat nem szívesen közöltek. Ennek hátterében lehet bizonyos fokú félelem, bizalmatlanság. Kérésükre névtelenségüket biztosítottam számukra, ennek ellenére is tartózkodó viselkedést tapasztaltam. Kihívást jelentett az is többek között, hogy férfiakat szólítsak meg az interjú során, a városon kívül sikerült vállalkozó szellemű férfiakat találnom. Akit a frontvonalról visszatérve szerettem volna megkérdezni tapasztalatairól, nem jelent meg a megbeszélt időpontban. A hétvégi feleségek elfoglaltságuk miatt nem tudtak időt szakítani az interjú elkészítésére vagy egyáltalán nem vállalták a részvételt. Feltehetőleg így a területen ismeretlenek számára még nagyobb kihívást jelentene egy átfogó, részletes beszámoló

készítése. A felsorolt kihívások, amelyekkel szembesültem szintén hozzátartozik a kontextushoz, ami jelenleg meghatározó a területen.

A háborús hatások és azok következményeinek tapasztalata alapvetően határozza meg a mindennapi életet Kárpátalján. „De hát ott nem is lőnek!” – hallottam már néhányszor ismerősöktől. Ez szerencsére így is van, azonban nem jelenti azt, hogy ne érzékelnék Kárpátalján, hogy háború van az országban. Az általam készített interjúk végén szinte mindenki arról számolt be, teljesen átértékelődött számára az, hogy mi értékes és mi nem. Azok a dolgok, amelyek korábban átlagosnak számítottak, mára igazi kincset jelentenek, az anyagi gondok csak csekély apróságoknak tűnnek. Nincsenek már nagy elvárások a jövőt illetően, csak a jobb sorsba vetett bizakodás viszi előre a közösséget.

Nő (37): *„Teljesen mindegy, hogy milyen színű vagy milyen régi az a szőnyeg, vagy hány szoba van a házban. Amíg elférünk békességben a lakásban, addig nincs gond. Nem a külsőségek számítanak, hanem a család és az együttlét, az együtt töltött idő. Az értékrendszerünk változott és az lenne jó, hogyha így is maradna és nem felejtenénk el azoknak az apró dolgoknak örülni, amiknek most tudunk.”*

9. Felhasznált irodalom

Az online médiatér közönsége (2024. január) (2024). *Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság*. Hozzáférés: 2025.01.04. Elérhető: https://nmhh.hu/cikk/245147/Az_online_mediater_kozonsege_2024_januar

Bödők Gergely (2018): „A munka frontján2. A nők változó társadalmi szerepe a Nagy Háború hátországában. In Glässer Norbert – Mód László (szerk.): *A Nagy Háború hatása a mindennapok kultúrájának változására.* Szeged: Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 409-419.

Csernicskó István – Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita – Máté Réka – Tóth-Orosz Enikő (2020): *Kárpátalja 1920-2020. A kárpátaljai magyarság elmúlt 100 éve.* Beregszász: Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont.

Csernicskó István – Soós Kálmán (2002): Gyorsjelentés – Kárpátalja. In *Mozaik 2001. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, 91–135.

Csernicskó István – Tóth Mihály (2021): *A kárpátaljai magyar közösség nemzetiségi és nyelvi jogai. Kárpát-medencei magyar kisebbségjogi kalauz.* Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.

Csernicskó István (2010a): Mi a kétnyelvűség? In Csernicskó István (szerk.): *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról.* Budapest – Beregszász: MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság – Hodinka Antal Intézet, 35-42.

Csernicskó István (2010b): Miben segítenek a tudományos ismeretek a kisebbségi szülőnek, amikor tannyelvet (oktatási nyelvet) választ gyerekének? In Csernicskó István (szerk.): *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról.* Budapest – Beregszász: MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság – Hodinka Antal Intézet, 62-69.

Csernicskó István (2012): *Megtanulunk-e ukránul? A kárpátaljai magyarok és az ukrán nyelv.* Ungvár: PoliPrint Kiadó.

Darcsi Karolina (2021): Kárpátalja politikatörténete a független Ukrajnában (1991—2015). In dr. Brenzovics László – dr. Csatáry György – Dobos Sándor – Orbán Melinda – dr. Braun László – dr. Szakál Imre – Szamborovszkyné dr. Nagy Ibolya (szerk.): *Kárpátalja története. Örökség és kihívások*. Beregszász – Ungvár: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola – „RIK-U" Kft., 661-691.

Foucault, Michel (1991): A diskurzus rendje. *Holmi*, 3. évfolyam, 7. szám. 868–889.

Glässerné Nagyillés Anikó (2018): Hagyományos polgári női szerepek válsága a Nagy Háborúban. Modern válaszok Pataky Sándorné „Nehéz sors” című visszaemlékezésének tükrében. In Glässer Norbert – Mód László (szerk.): *A Nagy Háború hatása a mindennapok kultúrájának változására.* Szeged: Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 431-444.

Glózer Rita (2007): Diszkurzív módszerek. In Kovács Éva (szerk.): *Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet*. Néprajzi Múzeum – PTE-BTK kommunikáció- és médiatudományi tanszék, 260-268.

Héra Gábor – Ligeti György (2014): *Módszertan. Bevezetés a társadalmi jelenségek kutatásába.* Budapest: Osiris Kiadó, 142-172.

Hires-László Kornélia (2021): Kárpátalja társadalmi viszonyai a független Ukrajnában (1991—2018). In dr. Brenzovics László – dr. Csatáry György – Dobos Sándor – Orbán Melinda – dr. Braun László – dr. Szakál Imre – Szamborovszkyné dr. Nagy Ibolya (szerk.): *Kárpátalja története. Örökség és kihívások*. Beregszász – Ungvár: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola – „RIK-U” Kft., 743-779.

Csernicskó István – Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita – Molnár D. István – Máté Réka – Tóth-Orosz Enikő (2023): *Hungarians and the Hungarian Language in Transcarpathia.* Törökbálint: Termini Egyesület.

Kovács Éva (2007): Interjús módszerek és technikák. In Kovács Éva (szerk.): *Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet*. Néprajzi Múzeum, PTE – BTK kommunikáció- és médiatudományi tanszék, 269-277.

Márku Anita (2013): *„Po zákárpátszki”. Kétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar közösségben.* Ungvár: „Líra” Poligráfcentrum.

Molnár D. István (2021): Kárpátalja népessége. In dr. Brenzovics László – dr. Csatáry György – Dobos Sándor – Orbán Melinda – dr. Braun László – dr. Szakál Imre – Szamborovszkyné dr. Nagy Ibolya (szerk.): *Kárpátalja története. Örökség és kihívások*. Beregszász – Ungvár: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola – „RIK-U” Kft., 32-49.

Molnár József – Molnár D. István (2010): Akik a magyar nyelvet fenntartják: magyarok és magyar anyanyelvűek Kárpátalján. In Csernicskó István (szerk.): *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról.* Budapest – Beregszász: MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság – Hodinka Antal Intézet, 13-32.

P. Szilczl Dóra (2018): *Kritikai diskurzuselemzés*. Hozzáférés: 2025. január 4. Elérhető: https://btk.ppke.hu/storage/tinymce/uploads/old/uploads/articles/4090/file/pszilczl-kritikai_diskurzus.pdf

Papp Z. Attila (szerk.) (2017): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYs 2015 kutatás eredményei.* Budapest: Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány – MTA Társadalomtudományi Kisebbségkutató Intézet.

Pusztai Bertalan – Rudisch Ferenc (2023): Forced into a meat grinder or defending their home country? The representation of ethnic Hungarian soldiers of Ukraines in the Hungarian press. In Jelena Kleut – Stefan Janjić (szerk.): *Digital Media Technologies, Social and Educational Changes 11.* Novi Sad: Filozofski fakultet, 53-79.

TANDEM 2016. Kárpátaljai szociológiai felmérés (2016). *Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.* Hozzáférés: 2025.01.04. Elérhető: https://bgazrt.hu/wp-content/uploads/2019/03/A5-tandem.pdf

Tátrai Patrik – Molnár József – Kovály Katalin – Erőss Ágnes (2018): A kárpátaljai magyarok lélekszáma és a népesedésüket befolyásoló tényezők a SUMMA 2017 felmérés alapján. *Kisebbségi szemle,* 3. évfolyam, 3. szám, 7-31.

Te is hétvégi feleség vagy? (2023. szeptember 6.). *Kárpátalja.ma*. Hozzáférés: 2025. január 4. Elérhető: https://karpatalja.ma/kultura/tarcajegyzet/te-is-hetvegi-feleseg-vagy/

A sajtódiskurzus elemzéséből felhasznált cikkek

Benke Ágnes (2024. január 18.): „Ha mi nem megyünk, akkor nem látja el őket senki” – veszélybe került Kárpátalján menekülteket ellátó magyar orvosok munkája. *24.hu.* Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://24.hu/belfold/2024/01/18/medspot-alapitvany-haboru-karpatalja-spanyik-andras-tamogatas/

Beregszászon csendesen, de még jól hallatszik a magyar szó (2023. szeptember 15.). *Origo.* Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://www.origo.hu/888/2023/09/karpatalja-beregszasz-haboru-ukrajna-magyar-nyelv-ii-rakoczi-ferenc

Brutális hajtóvadászat a hadkötelesek után Kárpátalján + videók (2024. április 25.). *Magyar Nemzet.* Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://magyarnemzet.hu/kulfold/2024/04/brutalis-hajtovadaszat-a-hadkotelesek-utan-karpataljan-videok

Csontos Kata (2023. július 18.): Wolf Kati Kárpátalján koncertezett: Elképesztően felemelő élmény volt, pedig nagyon féltünk tőle. *24.hu.* Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://24.hu/elet-stilus/2023/07/18/wolf-kati-ukrajna-karpatalja-koncert/

Dermesztő állapotok Kárpátalján, ha így megy tovább, nem marad magyar (2023. január 22.). *Origo.* Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://www.origo.hu/nagyvilag/2023/01/tragikus-allapotok-karpataljan-ha-igy-megy-tovabb-nem-marad-magyar

Dócza Edith Krisztina (2024. február 27.): Ez várhat a kárpátaljai magyarokra – kényszerhelyzetbe került Ukrajna. *Magyar Nemzet*. Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://magyarnemzet.hu/kulfold/2024/02/ez-varhat-a-karpataljai-magyarokra-kenyszerhelyzetbe-kerult-ukrajna

Háború Ukrajnában és Izraelben – Botrányos videó került fel az internetre egy ungvári kényszersorozásról – videó (2023. november 14.). *Origo.* Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://www.origo.hu/itthon/2023/11/kenyszersorozas-ukrajna-karpatalja-haboru-orosz-ukran

Huszti István – Nyilas Gergely (2023. március 2.): „Nem is értem azt a pozíciót, hogy ne kapjunk fegyvereket. Ezt fájó volt hallanom". *Telex*. Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://telex.hu/kulfold/2023/03/02/ukrajna-keleti-front-traski-viktor-helyszini-riport-haboru-oroszorszag

Így segít Magyarország az ukrajnai menekülteknek (2023. január 4.). *Origo*. Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://www.origo.hu/itthon/2023/01/migraciokutato-gyorselemzes-1

Itt vannak a pontos részletek: Brüsszel így akarja bevezetni a kötelező sorozást és a sorkötelezettséget (2024. június 5.). *Origo.* Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://www.origo.hu/nagyvilag/2024/06/kotelezo-sorozas-brusszel

Jánosy Károly (2023. július 6.): „Vidnyánszky Attila: A nők tartják szilárdan a kárpátaljai magyar kulturális frontot". *Origo.* Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://www.origo.hu/888/2023/07/vidnyanszky-attila-ferencvaros-beregszaszi-magyar-szinhaz-nemzeti-szinhaz-karpatalja-ukrajna

Jánosy Károly (2023. szeptember 11.): Kárpátalja távol van a harcoktól, ám a jövőkép hiánya, a bizonytalanság megmérgezi a hétköznapokat. *Origo.* Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://www.origo.hu/888/2023/09/haboru-karpatlaja-baptista-szeretetszolgalat-menekult-ukrajna-beregszasz

Kárpátalján rakétaveszély volt éjszaka (2024.március.31.). *Magyar Nemzet*. Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://magyarnemzet.hu/kulfold/2024/03/karpataljan-raketaveszely-volt-ejszaka

Megrázó felvételek Kárpátaljáról: magyar óvodások a légiriadóra ébrednek fel (2023. március 26.). *Origo.* Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://www.origo.hu/itthon/2023/03/megrazo-felvetelek-karpataljarol-magyar-ovodasok-a-legi-riadora-ebrednek-fel

Molnár Réka – Nyilas Gergely (2023. október 4.): Orbánra mutogat a polgármester környezete, de inkább helyi bosszú áldozata lehet a munkácsi iskola. *Telex.* Hozzáférés: 2025. január 4. Elérhető: https://telex.hu/kulfold/2023/10/04/munkacs-magyar-nyelvu-iskola-igazgato-oktatasi-torveny-helyszini-riport

Molnár Réka (2023. február 24.): A háború hátországa Kárpátalján: amikor nincs áram, akkor van víz, ha van víz, akkor nincs áram. *Telex.* Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://telex.hu/kulfold/2023/02/24/karpatalja-orosz-ukran-haboru-beregszasz

Nagy Bálint (2023. augusztus 25.): Mobil laborra gyűjtenek a Kárpátaljára menekült ukránokat ellátó magyar önkéntesek. *Telex.* Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://telex.hu/kulfold/2023/08/25/mobil-laborra-gyujtenek-a-karpataljara-menekult-ukranokat-ellato-magyar-onkentesek

Nagy Bálint (2024. május 23.): Gulyás Gergely: Kárpátaljai magyarokat is veszélyeztet az ukrán „kényszersorozás". *Telex.* Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://telex.hu/belfold/2024/05/23/gulyas-gergely-karpataljai-magyarokat-is-veszelyeztet-az-ukran-kenyszersorozas

Nyilas Gergely (2024. június 1.): Kárpátalja felett is orosz rakéták repültek át a hétvégén, a szomszédos megyéket támadták. *Telex*. Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://telex.hu/kulfold/2024/06/02/ukrajna-oroszorszag-haboru-svajci-csucsra-varja-kinat-zelenszkij

Orosz rakétát lőttek le Kárpátalja felett az ukránok (2024. augusztus 26.). *24.hu.* Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://24.hu/kulfold/2024/08/26/orosz-raketat-lottek-le-karpatalja-felett-az-ukranok/

Pokoli állapotok uralkodnak Ukrajnában a kényszersorozások miatt – videó (2024. május 21.). *Origo.* Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://www.origo.hu/nagyvilag/2024/05/pokoli-allapotok-uralkodnak-ukrajnaban-a-kenyszersorozasok-miatt-video

Rakéták repültek el Kárpátalja felett (2024. június 2.). *Origo.* Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://www.origo.hu/nagyvilag/2024/06/raketa-karpatalja-veszely

Szijjártó Péter: Az ukrán tárcavezető meghívása a NATO külügyminiszteri tanácsülésére sérti az egységet (2023. április 4.). *Origo*. Hozzáférés: 2025. január 4. Elérhető: https://www.origo.hu/itthon/2023/04/szijjarto-peter-nato-kulugyminiszteri-tanacsules

Szijjártó: az ukrán tárcavezető meghívása a NATO külügyminiszteri ülésre sérti az egységet (2023. április 4.) *24.hu*. Hozzáférés: 2025. január 4. Elérhető: https://24.hu/kulfold/2023/04/04/szijjarto-az-ukran-tarcavezeto-meghivasa-a-nato-kulugyminiszteri-ulesere-serti-az-egyseget/

Tóth László Levente (2024. július 27.): Így változott meg a kárpátaljai magyarok élete az orosz-ukrán háború miatt. *Magyar Nemzet.* Hozzáférés: 2025. január 04. Elérhető: https://magyarnemzet.hu/kulfold/2024/07/igy-valtozott-meg-a-karpataljai-magyarok-elete-az-orosz-ukran-haboru-miatt

10. Mellékletek

Ábrajegyzék

2. ábra: A lakosság anyanyelvi összetétele Kárpátalján településenként a 2001-es cenzus adatai alapján (Csernicskó et al., 2020,12.)

2. ábra: 2024.07.16. napi áramszünetek beosztásának táblázata Kárpátalján.
Forrás: Закарпаттяобленерго. Офіційно. Telegram csatorna.

Az interjúk kiinduló kérdései

Az alábbi kérdések a félig strukturált interjúk kiindulópontjai voltak, amelyek a vizsgált témák körvonalait határozták meg. Az alanyok általában maguk számoltak be a tapasztalataikról, anélkül, hogy az előre eltervezett kérdéseket feltettem volna.

Hol él jelenleg?

Mivel foglalkozik?

Milyen volt a gyermekkora?

Hol végezte tanulmányait?

Magyar anyanyelvűként jól tud érvényesülni Kárpátalján?

Hatással volt-e Ön vagy családja életének bármely részére a kisebbségi jogokra vonatkozó törvények?

Élt át negatív tapasztalatot magyarsága miatt Kárpátalján gyermekkorában, tanulmányai vagy munkája során?

Tapasztalt-e átalakulásokat a környezetében az idő múlásával, ami a magyarságának megítélésére és nyelvhasználatára vonatkozik?

Mik a tapasztalatai, milyen a kárpátaljai magyarság és nyelvhasználatának megítélése az itt élő és a nem itt élő nem magyar közösségekben?

Emlékszik arra a napra, amikor a háborús események kezdetét vették? Hogyan élte meg?

A háború elől Kárpátaljára menekülőkkel kapcsolatban milyen tapasztalatai voltak?

Ön és a családja milyen szinten tudta megtartani azokat a körülményeket, amelyek a háború kitörése előtt fennálltak?

Milyen megoldásokat találtak ezekre?

Hogyan hatott mindennapjaira a háború?

Hogyan oldja meg a mindennapokban a légiriadók, áramszünetek és mozgósítások okozta problémákat?

Tapasztalt-e változást a női szerepeket illetően?

Hallott-e a hétvégi feleségek jelenségről?

Mit tenne, ha most véget érne a háború?

Interjúalanyok és a témák bemutatása

1. Nő (59): egy kárpátaljai magyar gimnázium kitüntetett magyar nyelv és irodalom tanára. Hivatásából kifolyólag számtalan értékes tapasztalattal rendelkezik a kárpátaljai magyar nyelvű oktatás helyzetének alakulásáról. Részletesen beszámolt arról, Ukrajna létrejötte óta hogyan változtak a nemzetiségi kisebbségek jogai és kötelezettségei az oktatás terén. Kitértünk arra is, az alanyomnak személy szerint vannak-e negatív tapasztalatai, amik magyarsága miatt érték volna.

   Elmondta, hogyan alakult a háború kezdete óta a tanrend a kárpátaljai iskolákban. Mik a teendők légiriadó vagy áramszünet esetén. Mennyiben kivitelezhető lehetőségek állnak rendelkezésre ezekben az esetekben. Hogyan alkalmazzák a pandémia idején használt távoktatás nyújtotta lehetőségeket. Ezekkel a problémákkal hogyan lehet együtt élni és dolgozni. Az apa hiánya, a szétszakadt családok bizonytalanságot és félelmet okoznak a gyermekeknek is, ez szintén hatással van az iskolai teljesítményükre. A végzős osztályok tanulói személyesen érintettekké válnak a mozgósítás kérdésében. Beszélt arról, hogyan élik meg a tanárok és a diákok a jelenlegi helyzetet. Milyen mentális vetületei alakultak ki a háborús körülményeknek, ezekkel hogyan tudnak megbirkózni a gyerekek és oktatók.

   Ezek mind felmerülő témák voltak alanyomnál. A menekültek a háború elején egy ideig az iskolákban voltak elszállásolva, ezekben az időkben az oktatók is segítettek. Alanyom elmondta, milyen volt a velük való találkozás.

   A nők helyzetének változásaival kapcsolatban is megosztotta tapasztalatait, bár elmondása szerint, őt ez kevésbé érintette.
2. Nő (37): néprajzkutató, főiskolai docens, újságíró, emellett tájház és múzeumvezetőként is tevékenykedik. Hosszú ideig a kárpátaljai magyar közösség és kultúra erősítését szolgáló civilszervezet tagja volt. Széleskörű érdeklődése miatt számos, a dolgozat szempontjából

releváns területen szerzett tapasztalatot. Elmondta, mi minden motiválja tanulmányai és munkája során. Beszámolt a civilszervezethez köthető korábbi munkájáról, a különböző általuk szervezett programok hogyan erősítették a nemzetiségek közötti köteléket. Részt vett a Kárpátaljára menekülők segítésében, foglalkoztatásában. Beszámolt az ehhez köthető élményeiről.

Szóba került az is, a főiskola hogyan küzd meg a háború okozta problémákkal. Milyen lehetőségeket kínál a főiskola a hallgatói számára ezekben az esetekben. Az alanyom hogyan tud igazodni ezekhez a helyzetekhez. A kisebbségi törvénykezések milyen hatással vannak a munkájára.

A nők helyzetének változásáról számolt be, arról is, ő maga mennyiben érintett a témában. Ő hívta fel a figyelmem az újságcikkre, melyben a hétvégi feleségeknek nevezett jelenség felmerült.

A háború sokak értékrendszerét átalakította, reméli ezt a szemléletmódot soha senki sem felejti el, aki átélte a háború következményeit.

3. Férfi (42): félig orosz, félig magyar származású vállalkozó. A háború előtt fényképészként dolgozott, azóta pedig folyamatosan keresi a megélhetési lehetőségeket, jelenleg ingatlanközvetítőként dolgozik, valamint több kisebb vállalkozást vezet. Beszámolt arról is például, hogyan hatott a háború az esküvők számára. Milyen lehetőségei vannak Kárpátalján a munkavállalóknak.

   Számára a nyelvi kérdés nem okoz gondot, hiszen anyanyelveként beszéli az oroszt és az ukránt is a magyar mellett. A menekültekkel kapcsolatos tapasztalatairól is beszámolt. Reflektált a nők helyzetére.

   A Covid ideje óta várja, hogy elutazhasson a családjával.

4. Nő (34): fodrásznőként dolgozó édesanya. Ukránul végezte tanulmányait, de magyar anyanyelvű. Számára sosem volt kérdés, hogy a két nyelvet egyformán fontos ismernie. Azt is elengedhetetlennek tartja, hogy gyermeke is mindkét nyelven jól beszéljen, oktatására különös figyelmet szentel. Gyermeke ukrán óvodába járt, majd magyar iskolában kezdte tanulmányait, jelenleg második osztályos tanuló és mindkét nyelven folyékonyan beszél.

   Interjúalanyomat korábbi munkakörnyezetében az áramszünetek jelentősen hátráltatták, így saját vállalkozást indított. Előző munkahelyén gyakran találkozott a Kárpátaljára menekült személyekkel, akik több alkalommal számoltak be háborús élményeikről. Személyes bevallása szerint a nők helyzetének változásában nem érintett, de több ismerőse igen. Így közvetetten, de ő is be tudott számolni a hétvégi feleségek esetéről.

5. A következő két interjúalanyom együtt vett részt a beszélgetésben: apa és fia.

   Férfi (51): agrármérnök, növénytermesztő, vállalkozó. Diplomáját Magyarországon szerezte, de azt követően visszatért Kárpátaljára. Beszámolt arról, milyen nehézségekkel kell megküzdeniük mezőgazdaságban dolgozókként 2014-es válság óta. Felmerült, hogy a városi tapasztalatokkal szemben a falusi környezet mennyiben érintett a menekültek kérdésében. Egy szinte teljes mértékben magyarlakta falu közössége miként éli meg azt, ha egy-egy olyan ember érkezik közéjük, akiknek az is meglepetést okoz, hogy Ukrajnában élnek magyarajkúak.

   A kivándorlás, a lakosságcsere miatt egyrészt abban is érintettek, hogy nincsenek munkavállalók, másrészt a magyarság jövője miatt is aggodalmát fejezte ki. Elmondták, a falu határát sem tudják már átlépni, de fel sem merült bennük a gondolat, hogy elhagyják otthonukat és másik országba költözzenek.
6. Férfi (26): gépésztechnikus, apja mellett ő is vállalkozóként dolgozik. A tanulmányaival kapcsolatos friss tapasztalatai hozzájárultak az oktatásról szóló mikrodiskurzus részletesebb megismeréséhez. A 2014-es eseményeket követően elhagyta az országot, így az érettségit követően ő is Magyarországon folytatta tanulmányait. Azelőtt egy munkácsi iskolában tanult, ahol az oktatás ukrán nyelven folyt, valamint a környezetében élők nagy része is ukrán nyelven beszélt. Beszámolt a kihívásokról és pozitív élményeiről egyaránt.

   Vállalkozásuk miatt gyakran találkozott a Kárpátaljára érkező menekültekkel, erről szóló tapasztalatait is megosztotta. Ő is elmondta, mióta nem hagyta el otthonát, így az áru szállítása okozza a legnagyobb kihívást számára, de szeretné újra a vállalkozást a régi módon folytatni.
7. Nő (57): félig orosz, félig magyar származású hölgy, varrónői végzettséggel rendelkezik, jelenleg nyugdíjas, jövedelmét egy városi bolti eladói munkából származó bevételével egészíti ki. Oroszország azon részén élt gyerekként, ahol nemrég komoly harci események folytak, majd fiatalkorában került Kárpátaljára. Fia a 2014-es események alkalmával került a frontvonalra, ezekből az időkből származó tapasztalatiról számolt be részletesen.

   Munkájából adódóan számtalan emberrel találkozik naponta, nem volt ez másként a menekültek érkezésekor sem. Elsők között tapasztalhatta meg a mentális állapotot, amit háború kitörése okozott az érintett területeken.

   Állandó lakhelye egy kárpátaljai magyarlakta faluban van, így el tudta mondani, a háborús körülmények miként hatnak a városi és falusi környezetben.

   A nők változó helyzetéről számolt be. Arról, hogyan érinti őt és a faluban élő nőket a kialakult szituáció.

8. Nő (75): nyugdíjas hölgy, akinek három hadköteles korú fia van, és két fiú unokája is közeledik a 18. életévéhez. Elsősorban azt ismerhettem meg tőle, a múltban milyen volt a magyar és nem magyar közösségek közötti viszony, illetve ez hogyan alakult át az idő múlásával.

   Beszámolt arról, miként érinti a területet a férfiak hiánya, illetve milyen lehetőségeik voltak és vannak jelenleg a férfiaknak. Fiai közül egy a háború kitörésekor családjával együtt elhagyta az országot. Legidősebb fia felesége pedig hétvégi feleség. Ő tudta legszemléletesebben elmondani, mit is jelent ez a családok számára. A harmadik fia családjával együtt jelenleg is Kárpátalján él.

   Elmondása szerint sosem gondolta volna, hogy idős korára meg kell tapasztalnia a háború nehézségeit, de jobban aggódik gyermekei jövője miatt.